

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Prevence rizikového chování na konkrétní střední škole

Prevention of risky behaviour at a specific high school

Ludmila Čečelská

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Richterová

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Prevence rizikového chování na konkrétní střední škole potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 10. 4. 2022

Mnohokrát děkuji Mgr. Magdaleně Richterové za vedení mé práce a za její cenné rady. Velký vděk patří taktéž mé rodině, která mě od začátku studia podporovala, fandila mi a měla se mnou trpělivost. Děkuji také Evě Šírkové za umožnění studia při zaměstnání a celému pracovnímu kolektivu, jenž mi byl také velkou oporou. Nesmím také zapomenout na poděkování Mgr. Jaroslavě Jančárové, která mi poskytla pomoc při realizaci praktické části.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá prevencí rizikového chování na konkrétní střední škole. Práci tvoří dvě hlavní kapitoly, teoretická a praktická. Část teoretická obsahuje základní pojmy, které jsou směřovány k rizikovému chování, adolescenci a s ní spojenými důvody i způsoby jednání v tomto období. Dále objasňuje primární prevenci rizikového chování, školní preventivní program a pojetí individuálního výchovného programu. Praktická část obsahuje analýzu školních dokumentů, dotazníkové šetření, ve kterém byli dotazováni žáci, a následné prezentování výsledků. Součástí této kapitoly je i rozhovor s metodikem prevence, který byl taktéž součástí analýzy. Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jak jsou vypracované dokumenty konkrétní školy, které se týkají Školního preventivního programu, jaké povědomí mají žáci o dané písémnosti na jejich škole a jak metodik prevence vnímá a vykonává svou funkci.

Klíčová slova

Prevence, rizikové chování, školní preventivní program, metodik prevence, střední škola

Abstract

This bachelor thesis deals with the prevention of risky behaviour on the model of a specific high school. The work consists of two main chapters, theoretical and practical. The theoretical part covers the basic concepts that are focused on risky behaviour, adolescence and related reasons and ways of acting at this stage of life. The primary prevention of risky behaviour, the school prevention program and the notion of an individual educational program are also clarified here. The practical part contains an analysis of school documents, but also a questionnaire survey, in which interviews were conducted with students, followed by a presentation of results. This chapter also includes an interview with the prevention methodologist, which was also included as part of the analysis. The main goal of this work was to find out how the documents of a particular school are related to the School Prevention Program, what is the students' knowledge of these documents at their school, and how the prevention methodologist perceives and performs their function.

Keywords

Prevention, risk behaviour, school prevention program, prevention methodologies, high school

Obsah

Úvod	7
1 Rizikové chování.....	8
1.1 Vymezení pojmu	8
1.2 Formy rizikového chování	9
1.3 Motivace k rizikovému chování	10
1.4 Faktory ovlivňující rizikové chování	10
2 Adolescence	12
2.1 Charakteristika období adolescence v současnosti	12
2.2 Vývoj v adolescenci	12
2.3 Vývojové úkoly v adolescenci	13
2.4 Sebepojetí v dospívání	13
2.5 Formování identity	14
2.6 Socializace	14
3 Způsoby, důvody chování a jednání v adolescenci	15
3.1 Důvody chování v dospívání	15
3.2 Způsoby chování v adolescenci	15
4 Primární prevence rizikového chování.....	17
4.1 Rozdělení prevence z pohledu školství.....	17
4.2 Systém prevence ve školství	18
4.3 Bezpečí ve škole	20
5 Školní preventivní program.....	22
5.1 Pojetí a cíle školního preventivního programu	22
5.2 Postup při zpracování ŠPP	22
5.3 Aktivity školy v rámci ŠPP.....	24
5.4 Evaluace ŠMP.....	25
6 Individuální výchovný program	27
6.1 Pojetí individuálního výchovného programu	27
6.2 Řešení rizikového chování žáka v rámci školy.....	27
7 Praktická část	29

7.1	Výzkumné šetření a jeho cíl.....	29
7.2	Výzkumné otázky	30
7.3	Analýza dokumentů	31
7.4	Výsledky z dotazníkového šetření a jeho analýza	35
7.5	Rozhovor s metodikem prevence a jeho analýza.....	49
7.6	Odpovědi na výzkumné otázky.....	52
	Závěr.....	53
	Seznam použitých informačních zdrojů	54
	Seznam použitých zkratk	56
	Seznam příloh.....	57
	Přílohy	

Úvod

Prevence rizikového chování je nástroj, díky kterému lze pozitivně působit na hodnoty i postoje žáků a mladistvých. Efektivitu preventivní práce, která se týká ovlivnění změn chování, je důležité podporovat a věnovat jí mimořádnou pozornost, a to nejen v oblasti školství.

Pracuji jako učitelka v mateřské škole. Přestože mám svou současnou profesi velice ráda, mým přáním do budoucna je vzdělávat starší žáky. Téma bylo zvoleno z důvodu snahy blíže se seznámit s danou problematikou. Dalším důvodem však byla také zvědavost, jaký postoj k těmto záležitostem má daná škola. Pokud se mi jednou splní sen pracovat se staršími dětmi, věřím, že postřehy z teoretické i praktické části mi budou přínosem. Neopomenutelným důvodem je i má dospívající dcera. Příštím rokem se již stane studentem střední školy a mne velice zajímá, jak na prevenci rizikového chování nahlíží právě děti blízké jejímu věku. Ráda bych taktéž zjistila, jaký vliv na žáky má školní metodik prevence a jaké funkce na střední škole vykonává.

Předložená bakalářská práce se zabývá prevencí rizikového chování na konkrétní střední škole a je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Kapitoly v teoretické části shrnují současnou terminologii, která se týká dané problematiky, a poznatky v ní jsou čerpány z odborné literatury.

Při realizaci praktické části se mi dostalo pomoci ze strany Středního odborného učiliště strojírenského v Mladé Boleslavi.

V závěru bakalářské práce shrnuji poznatky z praktické části.

1 Rizikové chování

1.1 Vymezení pojmu

Miovský a kol. (2015b, s. 161–162) uvádí, že rizikové chování má negativní vliv na zdraví člověka a na jeho sociální a psychologické fungování. Rizikové chování ohrožuje nejen samotného jedince, ale i jeho okolí. Toto chování spadá do problematiky různých vědních oborů. Patří mezi ně především medicína, psychologie, sociologie a pedagogika. Z hlediska medicíny je hlavním faktorem rizikového chování čin, který ovlivňuje zdraví a nemoc. Psychologie se rizikovým chováním zabývá z pohledu kognitivní výkonnosti, emocionality a socializace jedince. V sociálních vědách se pojem rizikové chování uplatňuje při porušování obecných sociálních norem. Jak je rizikové chování závažné, je ovlivněno souvislostmi, v nichž probíhá. Také interakce mezi jedincem a prostředím má velký vliv na problémové chování. Dospívající, který se zapojí do jedné z podob nežádoucího vystupování, obvykle svůj soubor tohoto chování rozšíří o další podoby.

Sobotková (2014, s. 39) rizikové chování popisuje jako širokou a nestejnorodou skupinu pojmů, které charakterizují toto chování a jež zároveň nevykazují nebezpečí trestného činu, ale i přesto porušují normy dané společností.

Průcha a kol. (2003, s. 201) tvrdí, že rizikové chování náleží dospívajícím. Nejčastějšími typy jejich chování jsou zneužívání návykových látek, předčasný pohlavní styk a poruchy chování. Tyto tři druhy rizikového chování mají tendenci se sdružovat, přičemž existence jednoho usnadňuje počátek druhého. Ve hře jsou ale také negativní vrstevnické tlaky, stejně jako emocionální deprivace či stres s negativními účinky.

Sociálně patologické jevy

Miovský a kol. (2015b, s. 167) o sociálně patologických jevech píše jako o chování, kterým jedinci porušují sociální, morální a právní normy. Tento pojem je označován jako vědní disciplína zabývající se příčinami, vznikem a existencí daných jevů ve společnosti. Ve školství se ale preferuje pojem rizikové chování, které označuje takové chování, u něhož dochází k nárůstu zdravotních, výchovných, sociálních a dalších rizik nejen pro samotného jedince, ale i společnost.

1.2 Formy rizikového chování

Rizikové chování v období adolescence je široce zkoumaným pojmem, a to nejen ve vývojové a sociální psychologii, ale také kriminologii, sociální pedagogice a v mnoha dalších vědách o člověku i společnosti. Rizikové chování je rozuměno jako problémové chování, delikvence či poruchy chování. Jedná se tedy o takové způsoby vystupování, které jsou společensky nepřijatelné či dokonce zakázané. Ke slově jako problémové, delikventní, asociální, antisociální nebo disociální je pojem rizikového chování pojmem nadřazeným (Sobotková, 2014, s. 39).

Miovský a kol. (2015a, s. 114–116) mezi rizikové chování řadí:

- Záškoláctví – je považováno za úmyslné zanedbávání školní docházky na základní i střední škole žákem. Nepřítomnost žáka ve škole je neomluvená a jedná se o porušení školního řádu. Většinou tento typ projevu rizikového chování je spojován s dalšími typy rizikového chování.
- Extrémní projevy agrese a šikana – do této skupiny se řadí jakékoliv extrémní projevy agresivního chování, které je mířené proti druhé osobě, proti sobě či proti věcem (například školnímu majetku).
- Rizikové chování v dopravě a rizikové sporty – touto formou rizikového chování vystavuje mladý člověk sebe i druhé vysokému riziku poškození zdraví či přímého ohrožení života. Patří sem například tajné závody aut, záměrné řízení vozidla pod vlivem psychotropních látek, raftové sjezdy divokých řek, vystavování se přílišnému riziku při sportu apod.
- Xenofobie a rasismus – tyto projevy potlačují zájmy a práva menšin.
- Negativní působení sekt – skupiny lidí, které se řadí do určitých sekt, jejichž prostřednictvím se vymezují vůči svému okolí. Tím u jedinců dochází k postupné sociální izolaci, což může mít za následek duševní poruchy.
- Sexuální rizikové chování – mezi projevy tohoto chování patří nechráněný pohlavní styk, promiskuitní chování, rizikové sexuální praktiky.
- Spektrum poruch příjmu potravy – tyto projevy jsou způsobené negativním sebehodnocením souvisejícím s vnímáním vlastního těla.
- Poruchy a problémy spojené se syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – do této skupiny se řadí projevy, které jsou spojené s týráním, zanedbáváním či zneužíváním dítěte.

Pokusy spojené s rizikovým chováním jsou do určitého rozsahu považovány za součást vývoje. Většinou se jedná o dočasné chování, které samo s věkem odezní. Rizikové chování, do jisté míry, pomáhá k osobnímu vývoji člověka. Díky němu si mladý člověk zvyšuje sebevědomí, sebedůvěru, více se zapojuje do skupiny vrstevníků apod. Toto pojmosloví však nesnižuje možné nebezpečí určitých následků (Sobotková, 2014, s. 43).

1.3 Motivace k rizikovému chování

Podle Miovského a kol. (2015b, s. 164) je rizikové chování prováděno na základě určitých motivů a funkcí, které jsou členěny do tří kategorií:

- 1) Důvodem nežádoucího chování je potřeba dosáhnout jistého cíle. Jedinec si je vědom rizika, ale v dané chvíli se neohlédne za možnými nežádoucími důsledky či není ochoten vzdát se prožitku, který z dané situace vyplývá. V tomto případě není hlavním cílem samotný prožitek rizika.
- 2) Jedinec může být k rizikovému chování motivován vrstevnickou skupinou, touhou po ocenění či ze strachu ze ztráty sociální opory.
- 3) Dalším podnětem bývá vzrušení a touha po nových zážitcích, které jedinci „zvednou adrenalin“. Adolescenti jsou při těchto výzvách často vystaveni testování svých limitů.

1.4 Faktory ovlivňující rizikové chování

Faktory, které ovlivňují rizikové chování, se dělí na rizikové (RF) a protektivní (ochranné, PF). Tyto činitele působí na všech úrovních tam, kde jedinec komunikuje a je ve společnosti druhých. Dělí se dle šesti oblastí, ve kterých se vyskytují.

1) Oblast individuální

RF – impulzivita, deprese, úzkost, genetický profil, agrese, nízké sebevědomí a sebehodnocení, traumatické zážitky, problémy s učením, špatná sociální vazba s matkou, poruchy emocionality, vyhledávání zážitků

PF – pozitivní vztah k sobě samému, odolnost vůči zátěži, flexibilita, svědomitost, dobrá výkonnost ve škole, laskavost, odolnost vůči tlaku skupiny, dovednosti, které jsou zaměřeny na cíle a řešení určitých problémů

2) Oblast rodinná

RF – užívání alkoholu, drog či gambling ze strany rodičů, slabá rodičovská podpora, nedostatečný zájem nebo naopak přílišná kontrola dítěte, nedůsledná výchova, nezaměstnanost rodičů, chudoba, konflikty v rodině, kladný postoj k užívání návykových látek

PF – kladné pouto mezi dítětem a rodiči, vysoká očekávání od dětí, jasná pravidla, dané hranice, důslednost, rodičovská kontrola

3) Oblast vrstevnická

RF – tlak ze strany vrstevníků, příslušnost ke skupině s rizikovým chováním, vyřazení či nepřijetí do vrstevnické skupiny

PF – skupina vrstevníků, která má přiměřené zájmy a aktivity, dostatečné množství přátel, vzájemná podpora

4) Oblast školní a pracovní

RF – selhávání ve školní úspěšnosti, špatné školní klima, nedostatečná očekávání pedagogů, agresivní chování ve třídě, zaměření pouze na výkon žáka

PF – dobré vztahy s učiteli i žáky, nastavená a srozumitelná pravidla, efektivní specifická prevence, pozitivní hodnocení, kladné školní prostředí

5) Oblast komunitní

RF – ztráta vzdělávacích či ekonomických příležitostí, vysoká kriminalita, špatné sousedské vztahy, nezájem o dění kolem sebe, špatná nabídka volnočasových aktivit, odcizení lidí

PF – vytváření ekonomických a sociálních příležitostí, společenství lidí, kteří pečují o životní prostředí, široké spektrum aktivit pro děti a mládež

6) Oblast životního prostředí a společnosti

RF – nadřazenost politických zájmů, převaha právních opatření, nedostatek financí pro preventivní aktivity, špatná podpora vzdělávání

PF – vyvážený systém sankcí a zákonů, finanční podpora vzdělávání a preventivních programů, pozitivní normy a hodnoty (Miovský a kol., 2015b, s. 61).

2 Adolescence

2.1 Charakteristika období adolescence v současnosti

Adolescence je životní etapa, která souvisí s biologickým zráním, zrychleným růstem a schopností reprodukce. V této době u jedince probíhají psychické změny spojené se změnou chování a postupně měnícím se pojetím jeho vlastní role, vlastního já. Adolescence je přechod mezi dětstvím a dospělostí. Toto období se netýká pouze fyziologické a psychologické oblasti, ale také socializace. Vztahy jedince v dospívání se nejvíce rozvíjí ve škole, v jeho volném čase a v nejbližším okolí. Je v této době také lehce ovlivnitelný, a to zejména masmédií, názory i hodnocením vrstevníků, autoritami, významnými osobnostmi a společenskými normami (Sobotková, 2014, s. 19–27).

2.2 Vývoj v adolescenci

Adolescence je období, ve kterém se střídají různé nálady. Mnozí jedinci experimentují s nevhodným chováním. Většina z nich ochutná alkohol nebo provedou něco nezákonného. Neznamená to ale, že se z těchto dospívajících stanou alkoholicí či zločinci. Skutečností ovšem je, že jedinci, kteří mají emoční problémy nebo poruchy chování, povětšinou zažívali nesnáze s nevhodným chováním již v dětství. Problémy s chováním, které se vyskytnou v období dospívání, souvisejí nejen s hormonálními změnami, ale také s osobními a sociálními dopady tělesných změn. Chlapci, kteří dospívají rychleji, vykazují známky menší sebekontroly a nižší citové stability než ti, kteří dospívají později. Je u nich větší pravděpodobnost vzniku zlozvyku kouření, pití alkoholu, užívání drog či problémů se zákonem. Na druhé straně ti, kteří dospívají pomaleji a cítí se kolem dvanáctého roku života nejhůře, jsou řazeni do skupin nejspokojenějších a nejzdravějších mladých jedinců. U dívek má dospívání opačný účinek. Co se týče sebehodnocení, častěji prožívají úzkosti, deprese a jsou nespokojené se svým vzhledem a hmotností. Dívky, které vyspívají dříve, mívají častější nesrovnalosti s rodiči, některé z nich nedokončí studium a mívají emoční problémy. Sami rodiče přiznávají, že vztah s jejich dospívajícím dítětem je bouřlivý a stresující. Dochází mezi nimi ke sporům, hádkám a určitému odcizení se. Děti se svým rodičům vzdalují a snaží se vybudovat si svou vlastní identitu. Rodiče dospívajících, kteří zůstávají pro své dítě autoritou i v tomto období, jsou laskaví a chápaví. Oproti tomu rodiče, kteří nedají svým dětem najevo laskavost, vlídnost a chovají se autoritářsky, podporují u svých potomků dospívání s emocionálními problémy (Nolen-Hoeksema, 2012, s. 127–129).

2.3 Vývojové úkoly v adolescenci

Společnost vytváří pro adolescenta úkoly, které by měl úspěšně zvládnout. Musí se naučit ovládat svou impulzivitu, a hlavně pak přijmout sám sebe. Tyto výčty jsou ovlivněny společnostmi, ve které jedinec dospívá.

Mezi vývojové úkoly patří:

- 1) Získat zralejší a nové vztahy se svými vrstevníky, a to u obou pohlaví – toto období je spojené s názory vrstevníků. Právě vrstevnická skupina určuje jisté standardy, které jedince ovlivňují. Pokud tuto etapu adolescent úspěšně zvládne, jeho partnerské a manželské vztahy budou fungovat uspokojivě.
- 2) Dosáhnout společenských rolí.
- 3) Uznat svou stavbu těla.
- 4) Dosáhnout emočního osamostatnění se od rodičů – nesplnění tohoto úkolu je často spojováno s problémy v hledání a utváření si vztahů s vrstevníky.
- 5) Připravit se na vlastní rodinný život a na život v manželství.
- 6) Připravit se být ekonomicky nezávislý.
- 7) Naučit se určitých hodnot a systému, jež ovlivňují naše chování.
- 8) Dosáhnout zodpovědného chování, které se podílí na životě ve společnosti.

Tyto výše uvedené úkoly mohou být naplněny prostřednictvím zdravého a sociálního chování, ale také za pomoci rizikového chování, a to například ve vyjádření nezávislosti nebo při testování reakcí dospělých vůči projevům adolescentů (Sobotková, 2014, s. 32–33).

2.4 Sebepojetí v dospívání

V období adolescence se dotváří identita jedince. Aby došel ke svému sebepojetí, má dvě možnosti. Může převzít to, co se naučil v rodině či od jiných lidí, nebo si svou identitu vytvoří sám. Nevšední typ přebírání identity je tzv. antiidentifikace, při které jedinec dělá opak toho, co po něm chce jeho okolí. Ve skutečnosti je tento způsob vytváření si svého já pouze kopírováním druhých. Neúspěch při nalézání vlastní identity se může projevit adolescentním moratoriem, ve kterém se člověk pokouší o různé role. Znamená to tedy, že se rozhodne například pro studium, záhy jej opustí, nastoupí do práce, poté se opět začne zajímat o vzdělávání nebo chce založit rodinu. Další forma neúspěchu nalezení sebepojetí se nazývá difuzní identita, která spadá do oblasti patologie, ale to pouze v krajním případě. Člověk

v této oblasti bývá často vnitřně zmatený a nedaří se mu směřovat k nějakému cíli (Ptáček, Kuželová, 2013, s. 49).

2.5 Formování identity

S procesem sebepoznávání souvisí dosažení vlastní identity. Způsoby, jakými dospívající dosahují svých identit, jsou individuální. Mnozí experimentují se svými rolemi, které přináší nejenom výzvy a příležitosti, ale také sociální a zdravotní rizika. Začlenění se do světa dospělých může vést jedince k nežádoucím, rizikovým, někdy až nebezpečným cestám k formování jejich identity. Mladí hledají svou identitu například ve stylu oblékání, v barvě a ve střihu vlasů, v hudebním stylu apod. Tím, jak se sebou experimentují, postupně se dostávají ke své osobní identitě a dávají životu konkrétní rozměr a smysl (Sobotková, 2014, s. 31–32).

2.6 Socializace

Vztahy v rodinách se pomalu mění, a to především ve stylu komunikace. Rodiče začínají ztrácet svou nadřazenou pozici. Jelikož však adolescent není ještě schopen fungovat samostatně, opírá se o své vrstevníky, se kterými sdílí své prožitky a postupně tak získává i sociální dovednosti. Vrstevnické skupiny mají potřebu lišit se od druhých. Odlišnosti mohou být z oblasti zevnějšku, nějakého rituálu, druhu hudby apod.

Osamostatňování jedince je charakterizováno směrem od dětství k dospělosti, přijde tedy chvíle, kdy se zralý adolescent odpoutá i od svých vrstevníků. Začne mít sexuální potřeby, v partnerském vztahu bude cítit zamilovanost a jeho partner se v daném okamžiku stává ideálem. Již v dospívání se někteří jedinci rozhodnou pro manželství, ale faktem je, že tyto lidé ještě v naprosté většině případů nejsou dostatečně vyzrálí k uzavření sňatku. Mnozí z nich si neuvědomují, že uzavření manželství je v dané situaci pouze únikem do jiné podoby závislosti a že je to jen pokus o osamostatnění se od rodiny či zkratkovité rozhodnutí (Ptáček, Kuželová, 2013, s. 49).

3 Způsoby, důvody chování a jednání v adolescenci

3.1 Důvody chování v dospívání

Proč je chování dospívajícího zrovna takové a ne jiné? Důvody chování jsou rozděleny do třech skupin:

- 1) Adolescent si vytváří svou identitu,
- 2) Vytváří si vztahy s vrstevníky,
- 3) Zkoumají reakce a limity dospělých.

3.2 Způsoby chování v adolescenci

Napodobování dospělých – dospívající se mnohdy snaží začlenit do světa dospělých. Prostřednictvím rizikového chování zažívají pocit dospělosti, a tak bohužel považují za normální kouření cigaret, konzumaci alkoholu nebo sexuální chování.

Dosažení autonomie – během dospívání se jedinec oprostuje od závislosti na rodině a postojů ostatních. V případě rizikového chování projevuje svá rozhodnutí, která nejsou ovlivněna rodiči či jinými dospělými. Týká se to například užívání drog, stravovacích návyků či sexuálního chování.

Identifikace a diferenciaci – dosažení identifikace a v obecné rovině odlišení se od rodičů či jiných dospělých. Z pohledu rizikového chování se jedná například o porušování norem. Během identifikace a diferenciaci vyhledávají adolescenti oporu u svých vrstevníků, kteří prožívají stejný vývojový proces. V tomto případě tedy dosahují identifikace a diferenciaci skupinově, a to buď rizikovým, nebo bezpečným způsobem. Skupina adolescentů se nediferencuje pouze od dospělých osob, ale také od skupin jiných vrstevníků.

Sebepotvrzování a experimentování – vývoj jedinců přináší mnoho odlišných fyzických, psychologických a sociálních možností. Udržování stálého pohledu na vlastní já souvisí se samostatností.

Překračování mezí – určitá potřeba izolace od rodiny a občasná potřeba jít proti nastoleným pravidlům a zákonům dospělých je způsob nezávislosti a schopnosti učinění vlastního rozhodnutí a životního stylu. Tento způsob chování cítí dospívající jako potřebu. V případě rizikového chování jde například o užívání drog.

Hledání nových zážitků – tento způsob chování lze definovat jako potřebu experimentovat s novými vjemy a pociťovat nové, neznámé emoce. Projevuje se například riskantním řízením aut, sexuálním chováním či užíváním návykových látek.

Vnímání vlastní kontroly – adolescenti si chtějí dokázat, že jsou schopni zvládnout sami určité situace, za které mají odpovědnost a se kterými jsou schopni kdykoliv přestat. Týká se to nebezpečných situací obecně.

Zvládání (coping) a únik – mnohdy dospívající cítí reakce na vlastní neúspěchy ze strany rodičů či školy, načež někteří začnou užívat drogy, pít alkohol, a právě v tomto mylně hledají útěchu.

Komunikace – velice důležitou potřebou je komunikace s vrstevníky. V rizikovém chování je užívána například pro navození pocitu dobré nálady, a to prostřednictvím kouření marihuany nebo požívání alkoholu.

Společné sdílení emocí a zážitků – adolescenti chtějí vyjadřovat svou identitu pro získání úcty či obliby u ostatních. Někdy těchto cílů dosahují nebezpečným chováním nebo užíváním návykových látek.

Nápodoba a soutěživost – dospívající rádi napodobují nebezpečné chování druhých. Tím se vystavují nebezpečným situacím, které mnohdy nejsou schopni kontrolovat. Jedná se především o deviantní chování, poruchy stravování, riskantní řízení aut apod.

Sdílený rituál – adolescenty spojuje mnoho druhů rizikového chování, pro které je charakteristické opakování se. Jsou to především rituály v užívání marihuany, alkoholu, cigaret, ale také skupinové agresivní chování.

Testování reakcí a limitů – dospívající zkoumají a chtějí zjistit reakce dospělých (rodičů, učitelů) při překročení či porušení daných pravidel. Projevem takového chování je například netradiční oblékání, deviantní chování či užívání drog.

Diferenciace a nesouhlas – v utváření identity hledají adolescenti idoly, kteří jsou jiní než jejich rodiče. Své ideály hledají mezi vrstevníky a brojí proti rodičovskému modelu. Mají potřebu jednat opačným způsobem než jejich rodiče (Sobotková, 2014, s. 34–36).

4 Primární prevence rizikového chování

4.1 Rozdělení prevence z pohledu školství

Základní myšlenkou prevence ve školách a školských zařízeních není pouze předcházení rizikového chování, ale také výchova, která vede ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji dovedností, sociálních kompetencí a rozvíjení zdravého sebevědomí. Z hlediska školských zařízení dělíme prevenci do čtyř skupin.

Nespecifická prevence

Do této skupiny prevence patří volnočasové aktivity, které jedince podporují na cestě ke zdravému životnímu stylu a osvojování si správného chování díky smysluplnému využívání času. Činnosti, které nabízí tento způsob trávení volného času, nabízí organizace, které se zabývají právě volným časem jedinců. Mají ale svá pravidla, mezi něž patří například dodržování společenských pravidel či odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání.

Specifická primární prevence všeobecná

Tato prevence je svými aktivitami zaměřená na všechny žáky ve škole. Jejím cílem je předcházet nebo omezovat výskyt rizikových projevů.

Selektivní prevence

U některých dětí a mladistvých jsou možné předpoklady výskytu rizikového chování či možnosti vzniku rizikových faktorů. Těmito problémy se zabývá selektivní prevence, která pracuje s menším počtem jedinců.

Indikovaná prevence

Pracuje s menšími skupinami či dokonce pouze s jednotlivcem. U těchto dětí či mladistvých je již identifikováno rizikové chování.

Nespecifická primární prevence

Zaměřuje se na aktivity, které podporují zdravý životní styl a smysluplné využívání volného času. Tyto činnosti nabízejí zájmové, sportovní či volnočasové programy, které vedou k jisté odpovědnosti za sebe a své jednání, k rozvoji osobnosti a k dodržování stanovených pravidel.

Neúčinná prevence

- a) Zastrahování a jednoduchý přístup – tato prevence se vyznačuje výhradně předáváním informací formou přednášek, jednorázovými akcemi, při kterých však dochází k potlačování diskuzí, nezapojování žáků do aktivit apod.
- b) Hromadné kulturní akce s pasivními posluchači.

4.2 Systém prevence ve školství

V řízení prevence existuje v České republice systém, který má danou hierarchii. Každý jednotlivý subjekt má jasně daný rozsah působnosti. MŠMT řídí aktivity spojené s oblastí primární prevence, které vede společně s krajskými školskými koordinátory prevence, a to za pomoci metodiků prevence v PPP a jednotlivých školách prostřednictvím školních metodiků prevence.

1) MŠMT

- zpracovává akční plán, vede a podporuje problematiku spojenou s primární prevencí,
- vytváří jisté podmínky, aby mohl být realizován systém prevence, který je stanoven na národní i legislativní úrovni,
- každý rok vyčleňuje finanční prostředky, kterými se podílí na procesu prevence rizikového chování a podporuje certifikované programy,
- vytváří informační internetový systém pro komunikaci,
- spolupracuje s Úřadem vlády pro řízení protidrogové politiky, s Republikovým výborem kvůli prevenci kriminality, s odbornou veřejností, jako jsou pedagogické fakulty či PPP, podporuje spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým, Národním institutem pro další vzdělávání a Národním institutem dětí a mládeže,
- z metodického hlediska podporuje školské koordinátory prevence jednotlivých krajů a rozvíjí jejich spolupráci.

2) Krajský úřad

- na krajské úrovni zařizuje činnosti institucí, které se podílejí na systému prevence v celém resortu školství, a také dohlíží, aby byly plněny úkoly, které jsou obsaženy ve Strategii prevence rizikového chování,
- do funkce krajského školského koordinátora zmocňuje vyhovujícího pracovníka,
- vytváří vhodné podmínky pro uskutečnění realizace Preventivních programů ve školách svého kraje a kontroluje, zdali jsou podmínky naplněny,

- zajišťuje vzdělávání pedagogických pracovníků, které je zaměřeno na odbornou způsobilost prevence,
- do dlouhodobých záměrů školy zařazuje témata, která se týkají specifické a nespécifické primární prevence,
- zřizuje pedagogicko-psychologické poradny.

3) Krajský školský koordinátor prevence

- spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem, manažerem prevence kriminality, s pracovníky Orgánu sociálně-právní ochrany dětí či koordinátorem romské problematiky,
- ve svém kraji vytváří vhodné podmínky pro realizaci Preventivních programů, které navazují na aktivity, jež souvisí s prevencí,
- z metodického hlediska vede metodiky prevence v PPP a úzce s nimi spolupracuje při zajišťování preventivních aktivit škol,
- ze svého kraje sbírá informace, jak jsou realizovány Preventivní programy ve školách a školských zařízeních,
- kontroluje a vyhodnocuje naplňování Preventivních programů díky spolupráci s metodikem prevence, a na základě získaných informací navrhuje inovace programů prevence.

4) Metodik prevence v PPP

- v PPP zajišťuje specifickou prevenci a v určité oblasti své působnosti realizuje preventivní opatření,
- podporuje školní metodiky prevence, zajišťuje jejich koordinaci, vytváří pro ně pravidelné porady, ale také jim nabízí individuální odborné konzultace,
- pokud škola či školské zařízení zažádají, metodik prevence v PPP spolupracuje nejen se školním metodikem prevence, ale také s ostatními pedagogickými pracovníky a řeší s nimi aktuální problémy, které se týkají výskytu rizikového chování,
- s institucemi, které se podílejí na prevenci rizikového chování, udržuje pravidelný kontakt,
- pro vypracování výročních či jiných hodnocení spolupracuje s krajským koordinátorem prevence,
- nadále se odborně vzdělává v oblasti specifické prevence.

5) Ředitel školy a školského zařízení

- poskytuje poradenské služby ve škole se zaměřením na primární prevenci rizikového chování,
- tvoří, realizuje a pravidelně provádí hodnocení Preventivního programu, zařazuje ho do Školního preventivního programu, do jeho osnov a učebních plánů vzdělávacího programu školy,
- rizikové chování začleňuje do školního a vnitřního řádu školy,
- jmenuje školního metodika prevence, a to již s kvalifikací pro tuto profesi nebo mu zajistí podmínky ke studiu, které jsou nezbytné pro výkon specializované činnosti,
- vytváří podmínky pro spolupráci školního metodika s žáky a s rodiči dětí, které ještě nedosáhly 18 let a navštěvují školu,
- podporuje metodika prevence, školního psychologa, výchovného poradce a jiné pedagogické pracovníky školy při zpracovávání, uskutečnění a vyhodnocování Preventivního programu,
- spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence a zajistí také s metodikem prevence v PPP,
- podporuje aktivity pro rozvoj zdravého životního stylu.

6) Školní metodik prevence

- kontroluje a realizuje preventivní program školy,
- řídí a účastní se aktivit školy, které jsou zaměřeny na prevenci rizikového chování,
- pracuje s třídním kolektivem,
- vytváří přípravy a realizuje aktivity, které jsou zaměřeny na multikulturu,
- spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy,
- v případě výskytu rizikového chování kontaktuje odpovídající pracoviště a řeší tuto problematiku,
- zaznamenává informace a zprávy o žácích v poradenských zařízeních,
- navrhuje a realizuje opatření, vede písemné záznamy, díky kterým doloží obsah a rozsah jeho činnosti.

4.3 Bezpečí ve škole

Kvalitně nastavená pravidla ve školských zařízeních by měla vést k účinné prevenci. Tyto předpisy jsou zakotveny v dokumentech školy, mimo jiné jsou jimi školní a vnitřní řád školy.

V těchto písemnostech by měly být uvedeny zásady bezpečnosti a ochrany dětí. To, co je důležité a závazné, musí být uvedeno ve školním řádu.

Školní řád uvádí základní informace, které jsou pro provoz školy důležité. Školský zákon 561/2004 Sb., § 30 uvádí „*Podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků nebo studentů a jejich ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.*“

Střední školy

Vyhláška 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři přímo neuvádí dohled nad žáky, proto se využívá § 2 odst. 5, ve kterém je psáno, že „*Ředitel školy může třídy při vyučování některých předmětů dělit na skupiny, spojovat nebo vytvářet skupiny žáků ze stejných nebo různých ročníků. Při stanovení počtu a velikosti skupin je ředitel školy povinen zohlednit požadavky na bezpečnost a ochranu zdraví žáků.*“ Znamená to tedy, že ředitel školy musí zajistit dohled nad dětmi a nezletilými žáky ve škole a školských zařízeních.

Středním školám a odborným učilištím se doporučuje vypracovat:

- 1) Bezpečnostní plán, který popisuje možné předvídatelné jevy, popisuje vybraná místa ve škole, kde může riziko vzniknout. Bezpečnostní plán také stanovuje cíle a nástroje, které jsou důležité pro prevenci a to, aby nedocházelo ke zrodu rizikového chování.
- 2) Krizový plán – pro případ ohrožení školy. Ohrožení se skrývá v naplněných rizicích, která jsou uvedena v bezpečnostním plánu. Krizový plán také souvisí se sestavením krizového týmu (Ciklová, 2016, s. 7–25).

5 Školní preventivní program

5.1 Pojetí a cíle školního preventivního programu

Miovský (2012, s. 13) uvádí: „*Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy/školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného RVP, popř. je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Při jeho realizaci vycházíme ze situace, že škola má pro něj samozřejmě pouze omezené časové, personální a finanční možnosti, a je proto nutné klást důraz na co největší efektivitu při existujících zdrojích. Program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je naplánován tak, aby mohl být řádně proveden. Přitom musí být přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit nebo snižovat výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí.*“

Záměrem preventivního programu školy je celková souhrnná změna, ve které má své místo proměna klimatu školy, kdy významem školní prevence jsou aktivity, které podporují:

- 1) Zdravý životní styl,
- 2) Pozitivní způsob nakládání s volným časem,
- 3) Odpovědnost za své chování a jednání ve směru k sobě samému a ve vztahu k druhým,
- 4) Učení žáků, studentů, jak řešit určitý problém či konflikt, unést kritiku, odolávat stresu, pracovat se svými pocity,
- 5) Sociální klima třídy,
- 6) Utvářet vztahy ke společenským hodnotám (Procházka, 2019, s. 77–78).

5.2 Postup při zpracování ŠPP

Každá škola musí při zpracování minimálního preventivního programu vycházet z možností a ze zdrojů, které má k dispozici. Zdroje dělíme na vnitřní a vnější a využívají se v několika hlavních stupních.

Vnitřní zdroje školy

Vnitřní zdroje vycházejí z interní analýzy školy. Před plánováním a realizací minimálního preventivního programu škola zhodnotí své vlastní možnosti, které souvisí:

- s charakteristikou a umístěním školy (venkovská, městská, možnost nebezpečí rizik, počet žáků atd.),
- s charakteristikou rizikových míst ve škole, kde se mohou vyskytnout rizikové faktory
- s uvědoměním vnitřních a vnějších zdrojů školy,
- se zjištěním situací v daných třídách, a to pomocí anket, dotazníkových šetření.

Tento výčet bodů je zjišťován od třídních učitelů. Ti by měli nejlépe vědět, jaké situace se řeší a vyskytují v jejich třídách. Jsou s tím dále spojeny tyto dotazy, na které by se měli soustředit:

- Jak často se řeší rizikové chování ve třídě?
- Jaká forma rizikového chování již byla řešena?
- Jakým způsobem bylo zjištěno rizikové chování?
- Kdo se ujal řešení rizikového chování?
- Jak probíhala intervence?
- Jak se intervence ověřovala?

Vnější zdroje školy

Mezi vnější zdroje školy patří instituce, informace, služby či odborníci, kteří pomáhají metodikovi prevence upevnit a rozvíjet minimální preventivní program. Tyto subjekty by měla mít škola zpracované a popsané tak, aby byly k dispozici nejen školnímu metodikovi prevence, ale také podílejícím se pedagogům při tvorbě a uskutečnění MPP (Miovský, 2012, s. 20–22).

Stanovení cílů školy pro ŠPP

Jestliže si škola nestanoví jasné cíle prevence, obsah ŠPP pak nelze rozplánovat, stejně jako metody a formy pro práci s žáky (Procházka, 2019, s. 65).

Kromě vnitřních a vnějších zdrojů si škola musí stanovit cíle, kterých chce dosáhnout v rámci MMP, a co od MMP očekává. Cíle jsou stanovovány na dvou úrovních, a to krátkodobé a dlouhodobé.

Krátkodobé cíle

Jsou podstatnou součástí ŠPP, jsou konkrétní pro danou cílovou skupinu a měly by mít návaznost na preventivní strategii dané školy. Pro způsob dosažení těchto cílů je vhodné zvolit aktivity, které povedou k realizaci naplnění daných záměrů (Miovský, 2012, s. 23).

Školy používají model SMART, díky němuž lze vytvářet otázky a úkoly, jimiž začíná každé plánování prevence.

Seznam otázek:

- **Specifikovatelné cíle** – jakou věkovou a cílovou skupinu žáků budeme oslovovat a čím je skupina dětí specifická?
- **Měřitelné cíle** – kdo bude určen pro měření a vyhodnocování výstupů prevence?
- **Akceptovatelné cíle** – jaké vize mají organizátoři a jakou roli budou mít učitelé ve škole?
- **Racionální cíle** – je reálné danou prevenci z hlediska organizace, personálu a ekonomických aspektů uskutečnit?
- **Time (časový rámec)** – za jak dlouho můžeme očekávat výsledky preventivního programu? (Procházka, 2019, s. 66).

Dlouhodobé cíle

Jsou uvedeny v preventivní strategii školy. Z časového hlediska jsou náročné, musí korespondovat s preventivní strategií školy a brát v úvahu všechny formy rizikového chování (Miovský, 2012, s. 20–23).

5.3 Aktivity školy v rámci ŠPP

Je mnoho aktivit, kterými škola může dosáhnout preventivního efektu, avšak musejí být v podobě MPP. Škola si přitom musí vybrat správnou cestu ke změně chování dětí a nastolit takové hodnoty, které budou zásadní pro jejich rozhodování.

Typy aktivit

Příkladem mohou být aktivity, které se objevují v minimálních programech škol, mohou to být:

- Výchovné činnosti – do těchto aktivit se řadí třídnické hodiny, komunitní kruhy, programy, kterých se účastní vrstevníci, různé práce, které se týkají třídních pravidel či příkladné využívání volného času.
- Vzdělávací akce – mezi vzdělávací akce spadají semináře zaměřené na danou problematiku, workshopy, výukové projekty, ale také přednášky s externími odborníky.
- Prevence týkající se zdraví – do těchto aktivit můžeme zařadit předmět s názvem Výchova ke zdraví, vytváření projektů Zdravá škola, navyšování zdravotní kondice žáků, utváření a posilování zdravého režimu ve škole.
- Socializační programy – velmi častým programem bývají adaptační kurzy, různé činnosti v rámci třídního kolektivu, slavnosti školy, podpora třídního klimatu (Procházka, 2019, s. 49–50).

5.4 Evaluace ŠMP

Pojem evaluace zahrnuje shromažďování, rozbor a interpretování informací o postupu intervence a možných výsledcích. Získaná data mohou být použita ke zlepšení, rozšíření či zamítnutí určitých kroků. Každý preventivní program, který je uskutečňován na půdě školy, by měl být podstoupen hodnocení. Znamená to tedy, že díky vyhodnocení celého programu škola ověří, zda je vhodný pro danou cílovou skupinu, je-li program uskutečňován s jistými doporučeními, nemá negativní dopad či splňuje předem dané cíle. Aby evaluace mohla být provedena, je důležité stavět na těchto požadavcích:

- působení intervence musí být dokazatelné,
- je nezbytné vysvětlit a popsat faktory, které podporují či naopak brání účinku intervence,
- měly by být popsány možné nežádoucí a neúmyslné účinky intervence,
- mělo by být možné spočítat návratnost finančních nákladů vložených do dané intervence.

Čím detailněji jsou popsány cíle, metody a cílové skupiny daného programu, tím lépe je možné ho ověřovat.

Neexistuje přitom pouze jedna evaluační metoda, která by byla efektivní po všech stránkách. Jsou metody, které se od sebe liší, a to podle toho, k čemu mají být výsledky tohoto hodnocení použity.

- a) Formativní evaluace – záměrem tohoto vyhodnocení je nalezení silných a slabých stránek preventivní intervence, popřípadě doporučit změny, které odstraní či zlepší slabé stránky. Účelem popisované evaluace je zlepšení nebo zdokonalení programu.
- b) Normativní evaluace – v tomto hodnocení se srovnává daný program s již existujícím. Hodnotí se zde míra a kvalita naplnění standardů (Bártík, Miovský, 2010, s. 115–118).

6 Individuální výchovný program

6.1 Pojetí individuálního výchovného programu

Individuální výchovný program je dle metodického doporučení MŠMT (2013) způsob spolupráce mezi školským zařízením, žákem, zákonným zástupcem, případně jinou zúčastněnou stranou, při řešení rizikového chování žáka. Jeho záměrem je odstranění nevhodného chování a snaha předejít možným důsledkům, které z rizikového chování vyplývají.

Individuální výchovný program:

- slouží jako nástroj komunikace,
- jmenuje problém, označuje slabá místa a vyhledává vhodnou pomoc,
- vybízí k odpovědnosti na vzniku rizikového chování a písemnou záruku při jeho řešení,
- je jednotným přehledem o využití různých možností, jak podporovat nejen žáky, ale i zákonné zástupce,
- je to pomocný nástroj k postupu řešení rizikového chování.

Individuální výchovný program dále:

- není nástrojem, který funguje sám o sobě, je podmíněný účastí podílejících se stran,
- není právně vymahatelný, tj. účastníky nelze do spolupráce nutit,
- není nástrojem pro označování viníků,
- není nástrojem pouze pro monologické vyjádření se,
- není nástrojem donucení,
- není nástrojem pro jednorázové použití, ale naopak pro dlouhodobé partnerství mezi školou a rodinou či další stranou.

6.2 Řešení rizikového chování žáka v rámci školy

Stupeň č. 1

Rozhovor se žákem – spolupráce s ním se řeší pouze v rámci školy, a to mezi pedagogem a žákem. Rozhovor probíhá na základě domluvy.

Stupeň č. 2

Jednání se žákem společně s jeho zákonným zástupcem – rizikové chování žáka je řešeno pedagogem, žákem a zákonným zástupcem.

Stupeň č. 3

Spolupráce na základě IVP – přítomné strany se zavazují k plnění daných úkolů. Spolupráce probíhá na základě závazku. V tomto stupni dochází ke zvýšení dohledu a tlaku k dosažení změny, a to u všech zúčastněných.

Stupeň č. 4

Přenechání případu jiné straně – škola použila všechny stupně řešení rizikového chování žáka s možností pomoci zákonných zástupců. Situace je předána do pravomoci další strany.

Tento model je představen v tzv. čisté podobě. Realita může být jiná, tzn., v některých případech se obejde stupeň č. 1 a rovnou se přistoupí ke spolupráci s rodiči či zákonnými zástupci (MŠMT, 2013).

7 Praktická část

7.1 Výzkumné šetření a jeho cíl

Existence rizikového chování obecně je celosvětovým problémem. Je proto velice důležité pracovat s rizikovým chováním již u dětí a adolescentů, přičemž zde velmi pomáhá prevence. Čím více se bude s prevencí pracovat na základních i středních školách, tím méně projevů rizikového chování bude zapotřebí řešit.

Praktická část předkládané práce je cílená na prevenci rizikového chování na Středním odborném učilišti strojírenském v Mladé Boleslavi. Cílem výzkumného šetření je zjistit, popsat a analyzovat prevenci na dané škole.

Byla zvolena metoda hloubkové analýzy školních dokumentů, dotazníkové šetření mířené na žáky a rozhovor s metodikem prevence.

Výzkumné šetření probíhalo v březnu 2022 a bylo zaměřeno na konkrétní střední školu.

Charakteristika školy

Střední odborné učiliště strojírenské sídlí v Mladé Boleslavi. Zájemcům nabízí šest maturitních oborů, 10 oborů s výučním listem a tři obory nástavbového studia. Popis jednotlivých oborů, včetně ŠVP, jsou veřejně dostupné na webových stránkách školy.

Teoretická výuka probíhá v kmenových a odborných učebnách.

Praktická příprava žáků probíhá přímo na provozních pracovištích ŠKODA AUTO, kde jsou studenti seznámeni s realitou, která je nejdůležitější součástí odborného vzdělávání. Velkou výhodou úspěšných absolventů této školy je okamžitá nabídka pracovního místa na dobu neurčitou, a to přímo v automobilovém závodě ŠKODA AUTO.

Oblasti, které pomohly dospět k cíli práce

- 1) Školní dokumenty týkající se prevence rizikového chování.
- 2) Vědomosti žáků, které se týkají školního preventivního programu.
- 3) Role školního metodika prevence konkrétní školy.

7.2 Výzkumné otázky

Na základě výše uvedených oblastí byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. Jsou dostatečně zpracovány školní dokumenty spojené se školním preventivním programem konkrétní školy?
2. Jakou povědomost mají žáci o Školním preventivním programu?
3. Jak školní metodik prevence vnímá svou roli a své povinnosti v oblasti prevence?

Analýza dokumentů

Analýza dokumentů proběhla ve formě získání informací ze zdrojů, které byly poskytnuty školním metodikem prevence konkrétní střední školy v tištěné formě. Rozbor ŠPP byl použit ke zjištění shody či neshody, tedy souladu s vyhláškou MŠMT. Mezi ostatní analyzované dokumenty patřily: Plán preventivních akcí, Evaluace školního preventivního programu a Krizový plán školy.

Dotazníkové šetření

Odpovědi na otázky, které se týkají prevence rizikového chování na konkrétní střední škole, byly získávány pomocí anonymního dotazníkového šetření. Dotazník obsahoval 13 otázek a byl tvořen také otevřenými položkami. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 100 žáků ze druhého a třetího ročníku, a to jak z maturitních oborů, tak i z nematuritních. Všemi respondenty byli pouze chlapci. Návratnost dotazníků byla 100 %. Pravděpodobným důvodem plné návratnosti byla skutečnost, že vyplňování dotazníků realizoval s žáky učitel v prostředí školy.

Dotazník byl zaměřen na tři oblasti, ke kterým byly vytvořeny otázky.

Oblasti dotazníku:

- 1) Školní preventivní program
- 2) Metodik prevence
- 3) Preventivní aktivity

Rozhovor

Rozhovor se školním metodikem prevence byl uskutečněn osobním setkáním. Informace byly získány prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, k jehož zaznamenání byl použit diktafon, samozřejmě se souhlasem dotazovaného pedagoga. Celý rozhovor trval přibližně

30 minut a proběhl dne 17. 3. 2022 mimo prostředí konkrétní školy. Předem byl připraven soubor 13 otázek, které se týkaly:

- 1) Úvodních otázek k metodikovi prevence
- 2) Podpory ze strany školy
- 3) Preventivního programu
- 4) Spolupráce se žáky

Celý doslovný rozhovor byl zpracován do písemné podoby, která je k nalezení v této práci, a následně proběhla jeho analýza.

7.3 Analýza dokumentů

Školní preventivní program rizikového chování

Školní preventivní program rizikového chování dané školy je zaměřen na následující oblasti: nevhodné chování, kriminalita a delikvence, záškoláctví, šikanování, vandalismus a jiné formy násilného chování, virtuální drogy a patologické hráčství, rasismus, xenofobie, intolerance, sexuální výchova, kyberšikana, alkoholismus a drogová závislost.

Cíl

Cílem školního preventivního programu je zvýšit odolnost dětí a mládeže vůči rizikovému chování, vést je ke zdravému životnímu stylu, zdravému sebevědomí, ke správnému sebehodnocení, dovednostem řešit své problémy bez pomoci návykových látek, zvládat stresové situace a chránit své zdraví.

Zabezpečení ŠPP

Na zabezpečení školního preventivního programu se podílí a základní úkoly plní: školní metodik prevence, třídní učitel a pedagogičtí pracovníci.

Spolupracující instituce

Daná škola pracuje s mnoha institucemi, které jí pomáhají v boji proti nežádoucím jevům. Mezi tyto mimoškolní subjekty patří: Slánka o.s., Městská policie, Člověk v tísni, Hasičský záchranný sbor Škoda auto, Oddělení rehabilitace Škoda auto, Ochrana závodu Škoda auto, Civilní obrana Škoda auto, Anabell o.s., Ško-energo a.s., odborní lékaři (sexuolog, urolog, gynekolog, psychiatr).

Naplňování programu v rámci výuky

Programů v rámci výuky se účastní všechny ročníky, avšak každý ročník má na daný rok jiné preventivní aktivity. Jako metody prevence jsou využívány besedy, sociální hry, diskuse, výklad, náslechy a prezentace.

V prvních ročnících všech učebních i studijních oborů je prevence rizikového chování zařazena do výuky předmětů: Občanská nauka, Český jazyk a literatura, Základy ekologie a chemie. V OBN a CJL je prevence rizikového chování dle ŠVP směřována ke zdravému životnímu stylu, k multikulturní, etické, globální a právní výchově. Součástí výuky je také mediální výchova, kde se řeší otázky týkající se kyberšikany. Do vyučování předmětu ZEC jsou zařazeny semináře a exkurze na téma drog, kde jsou žákům předkládány nebezpečné chemické látky. Od druhého ročníku všech učebních i studijních oborů je prevence rizikového chování zahrnuta již jen v předmětech OBN a CJL, které směřují dle ŠVP ke shodným záměrům jako v prvních ročnících.

Volnočasové aktivity

Žákům jsou též nabízeny volnočasové aktivity, ke kterým patří například matematické soutěže, turistické kurzy, lyžařské kurzy, divadelní představení či nepovinné předměty.

Vzdělávání pedagogů

Pedagogové mají možnost účastnit se vytipovaných seminářů, kde mají připravený materiál k samostudiu.

Rodiče

Pro rodiče žáků 1. ročníků je každoročně realizována třídní schůzka, jejímž záměrem je seznámit rodiče blíže s danou školou a seznámit je s preventivním programem prostřednictvím letáček. Rodiče jsou žádáni o spolupráci na preventivních opatřeních v rámci svých možností.

Školní řád

Všichni žáci i pedagogičtí pracovníci jsou seznámeni se Školním řádem, kde jsou jasně definovány postihy za přestupky. Tento dokument je zveřejněn na informační nástěnce, která je všem přístupná. Krizový plán je pro pedagogické pracovníky k dispozici ve sborovně školy.

Vyhodnocování ŠPP

Vyhodnocování ŠPP probíhá pravidelně ke konci kalendářního roku. Za jeho zhodnocení nese odpovědnost školní metodik prevence a ředitel školy.¹

Jedním z cílů této bakalářské práce bylo porovnat ŠPP dané školy s metodickým doporučením MŠMT k primární prevenci rizikového chování.

MŠMT uvádí 21 rizikových projevů, mezi něž patří: návykové látky, rizikové chování v dopravě, poruchy příjmu potravy, alkohol, syndrom CAN, školní šikana, kyberšikana, homofobie, extremismus, vandalismus, záškoláctví, krádeže, tabák, krizové situace spojené s násilím, netolismus, sebepoškozování, nová náboženská hnutí, rizikové sexuální chování, příslušnost k subkulturám, domácí násilí a hazardní hraní.² Ke každému z nich uvádí doporučení možnosti realizace konkrétního programu. Návrhy k jednotlivým druhům rizikového chování uvádí z důvodu, aby se konkrétním způsobem promítly v programu školní prevence rizikového chování. Metodické doporučení MŠMT také uvádí, že každý program si škola utváří sama. Náplň programu by měla být přizpůsobena věkovým zvláštnostem cílové skupiny.

Po porovnání preventivních aktivit školy zaměřených na projevy rizikového chování s metodickým doporučením MŠMT, lze shledat školní preventivní program posuzované školy velice bohatým a nabízejícím řadu aktivit.

Analýza aktivit a Evaluace ŠPP

Při analýze aktivit, které byly pořádány v rámci prevence rizikového chování, bylo vycházeno z evaluační zprávy preventivního programu.

Adaptační program

Adaptační programy jsou určené především pro první ročníky středních škol. Tyto akce jsou uskutečňovány převážně pro sjednocení kolektivu díky navazování dobrých vztahů, a to nejen mezi samotnými žáky, ale i mezi žáky a třídním učitelem.

Jelikož pandemická situace v roce 2021 neumožňovala uskutečňovat několikadenní kurzy, daná škola se rozhodla pro tzv. adaptační den pro studenty prvních ročníků všech učebních i studijních oborů, který byl vytvořen na základě možností uvedených MŠMT. Náplní dne

¹ Školní preventivní program.

² Metodické dokumenty.

byla exkurze ve společnosti Škoda auto. Tu žáci v souladu s evaluací hodnotili kladným způsobem. Byli si totiž vědomi nepříznivé situace.

Ostatní programy

V 1. ročnících všech oborů vzdělávání na dané škole se uskutečnily preventivní aktivity, které se týkaly alkoholu a jeho vlivu na zdraví, diskriminace, rasismu, xenofobie a extremismu. Další naplánované akce nebyly uskutečněny kvůli epidemiologické situaci.

Ve 2. ročnících všech oborů vzdělávání byly prováděny převážně webináře. Pro efektivitu učení daná škola vybrala programy s názvem Zodpovědnost v souvislosti s distanční výukou, Efektivní učení a Prevence drogové závislosti. Evaluační zpráva také píše o aktivitě, která má název Mise s trainee a dle závěru byla realizována.

Ve 3. ročnících všech oborů a 4. ročnících studijních a nástavbových oborů byly aktivity prováděny také prostřednictvím internetu s tématy: Odborná exkurze do Památníku Terežín, Finanční gramotnost, Spánek a životospráva, Životní změna a Digitální akademie. Ostatní plánované preventivní akce nebyly uskutečněny kvůli dopadům vládních opatření.

Pro každý ročník jsou ročně naplánovány minimálně tři programy, které se zabývají prevencí rizikového chování.

Volnočasové aktivity

Daná škola nabízí mnoho volnočasových aktivit, bohužel ne všechny byly žákům umožněny. Podíleli se však na sportovních soutěžích, jako jsou školní turnaje, konverzačních soutěžích v cizích jazycích či matematických soutěžích.

Vzdělávání pedagogů

Pedagogickým pracovníkům je doporučena účast na vybraných seminářích, díky kterým si prohlubují své znalosti.

Řešení přestupků

Žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznamováni se Školním řádem, ve kterém jsou jasně definovány postihy a přestupky. Tento dokument je zveřejněn na informační nástěnce, která je všem přístupná. Pro všechny pedagogické pracovníky je ve sborovně školy také k dispozici Krizový plán školy.

Hodnocení evaluace

Výsledek ŠPP je založen na názorech žáků, a to především v třídnických hodinách, během hodin OBN a CJL, při konzultaci s jedinci či zástupci jednotlivých tříd.³

Dle závěru z evaluace lze říci, že se škola snažila naplnit všechny naplánované preventivní aktivity. Kvůli nařízení vlády nebylo ovšem možné všechny uskutečnit. Reakce žáků na většinu preventivních aktivit byly pozitivní a do nabízených činností se zapojovali. Webináře a další preventivní aktivity splnily svůj úkol. Důležité je říci, že škola má zájem aktivovat také pasivní žáky.

Krizový plán školy

Cílem krizového plánu školy je předcházet, eliminovat či alespoň minimalizovat škody, které by mohly ve školním prostředí vzniknout v důsledku rizikového chování. Krizový plán je pomocníkem pro pedagogické pracovníky a je také k dispozici pro rodiče na webových stránkách školy. Na tvorbě krizového plánu se podílel ředitel školy, zástupce ředitele, metodik prevence, výchovný poradce a třídní učitelé. Krizový plán školy zahrnuje postupy a možná řešení, jimiž se pedagogičtí pracovníci, zaměstnanci školy či zákonní zástupci mají řídit při výskytu rizikového chování.⁴

7.4 Výsledky z dotazníkového šetření a jeho analýza

V této kapitole je věnována pozornost zjištěným datům z dotazníku a zpracování získaných informací do výsečových grafů. V grafech jsou zaznamenány výsledky v procentech, která uvádějí podíl z celkového počtu odpovědí a jsou zapsána v závorkách. Podrobnější údaje jsou uvedeny vždy pod samotným grafem. Jak již bylo v této práci zmíněno, dotazník vyplnilo 100 žáků. Jelikož soubor otázek obsahoval pouze otevřené položky, žáci tak odpovídali více možnostmi. Tím se počet všech odpovědí navýšil.

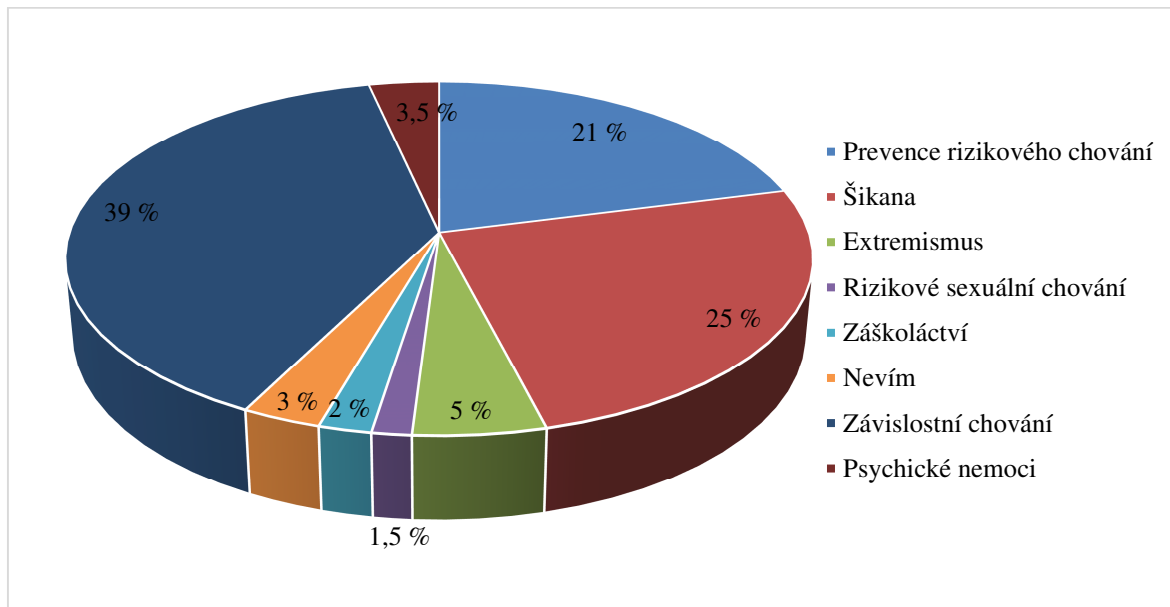
Na otázku č. 5 žáci odpověděli konkrétními jmény školních metodiků prevence a ostatních pedagogů.

³ Evaluace školního preventivního programu.

⁴ Krizový plán školy.

Otázka č. 1

Pokus se napsat, čím se zabývá Školní preventivní program rizikového chování a zkus uvést jeho význam.

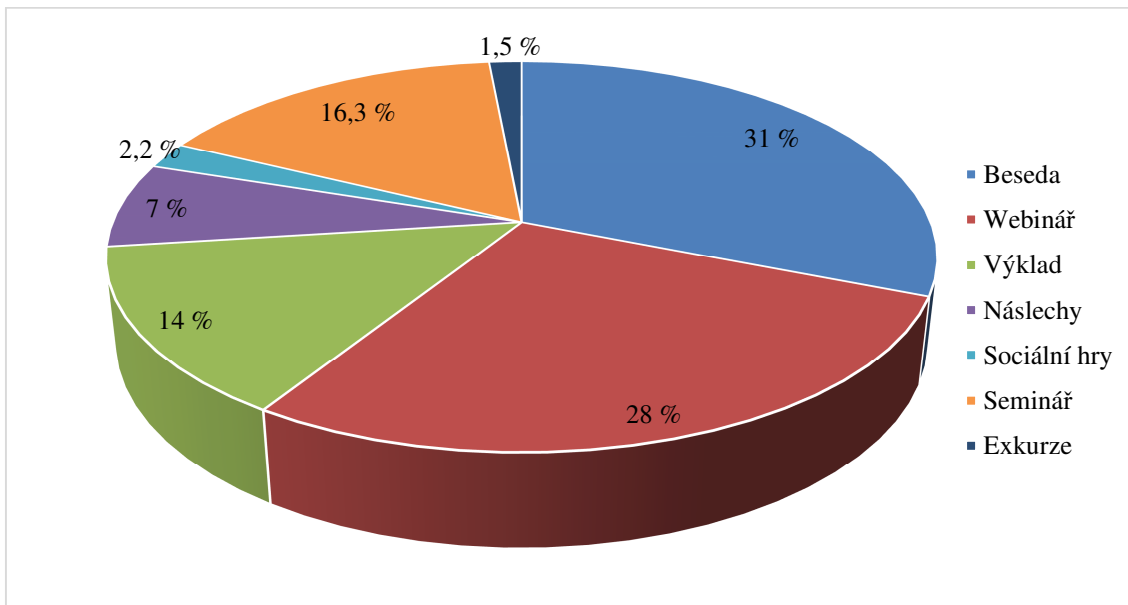
Graf č. 1 Preventivní program a jeho význam

Zdroj: vlastní výzkum

Z prvního grafu lze vyčíst, že 79 žáků (39 %) napsalo, že se ŠPP zabývá hlavně závislostním chováním. Další častou odpovědí byla šikana, kterou uvedlo 50 žáků (25 %). Ve velkém množství odpovědí se objevovala také prevence rizikového chování. Tato odezva byla zaznamenána 41 žáky (21 %). V odpovědích se objevily i psychické nemoci, tuto odpověď zaznačilo osm žáků (3,5 %), šest žáků (3 %) sdělilo, že nemají ponětí o tom, čím se ŠPP zabývá. Nejméně častou odpovědí bylo rizikové sexuální chování. Takto odpověděli pouze tři žáci (1,5 %).

Otázka č. 2

Jaké způsoby předávání informací Vaše škola využívá k realizaci Školního preventivního programu rizikového chování?

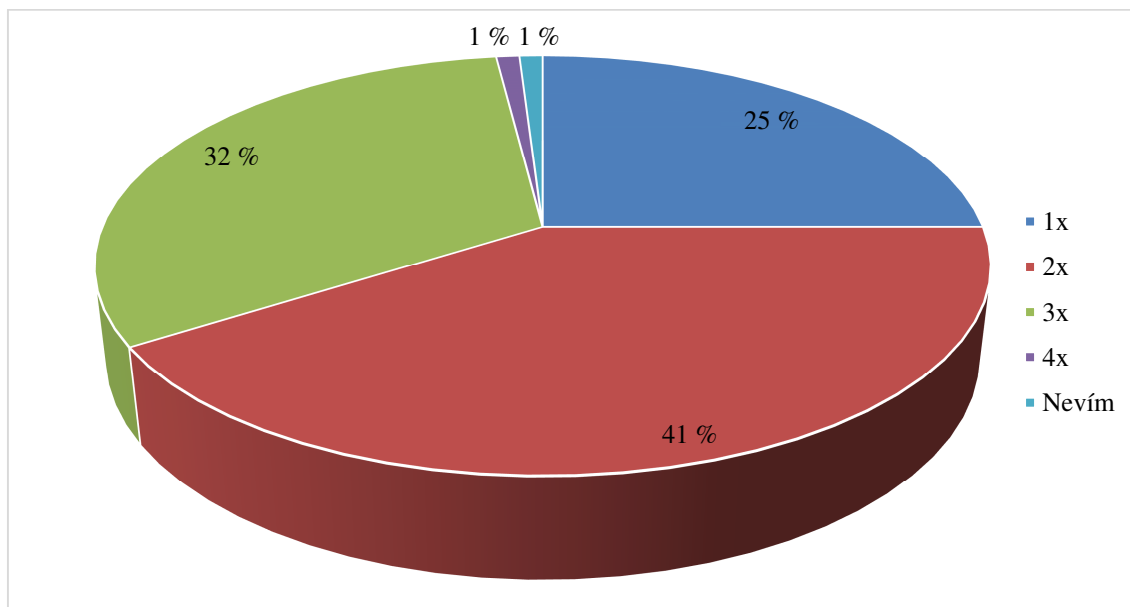
Graf č. 2 Způsoby předávání informací

Zdroj: vlastní výzkum

Přestože z evaluační zprávy vyplývá, že se nejčastěji využívaly webináře, nejvíce žáků se shodlo na tvrzení, že to byla beseda.

Otázka č. 3

Kolikrát za rok ses na Vaší škole setkal/a s preventivním programem proti projevům rizikového chování?

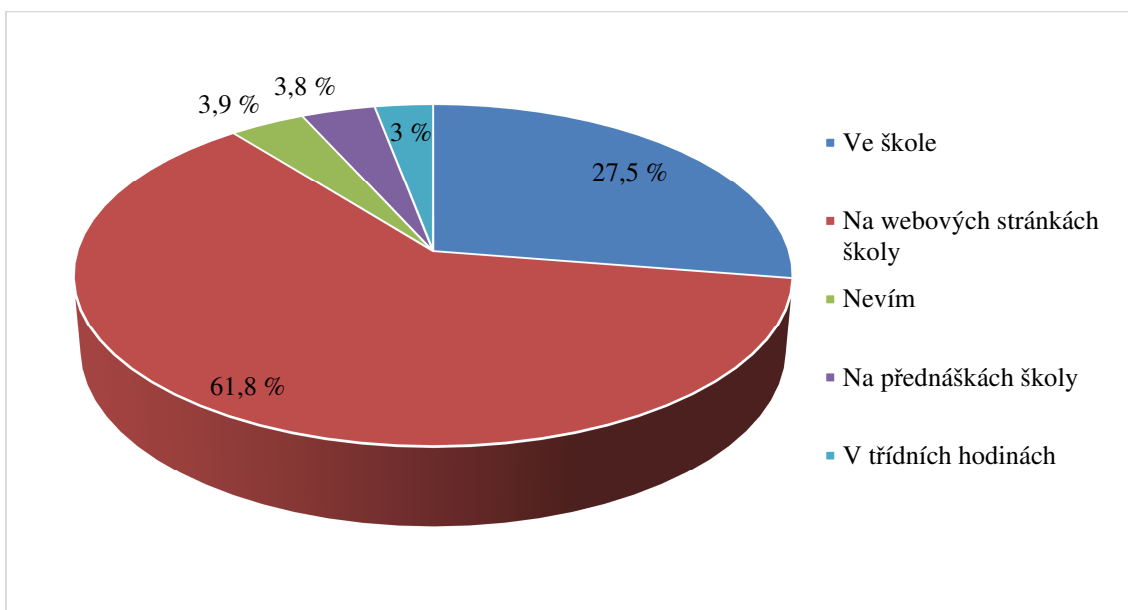
Graf č. 3 Preventivní program během roku

Zdroj: vlastní výzkum

Z rozboru dokumentu aktivit a Evaluace ŠPP je patrné, že během školního roku se žáci v každém ročníku setkávají s programem či aktivitou týkající se rizikového chování minimálně 3x ročně, což graf do jisté míry potvrzuje.

Otázka č. 4

Kde se se Školním preventivním programem můžeš seznámit?

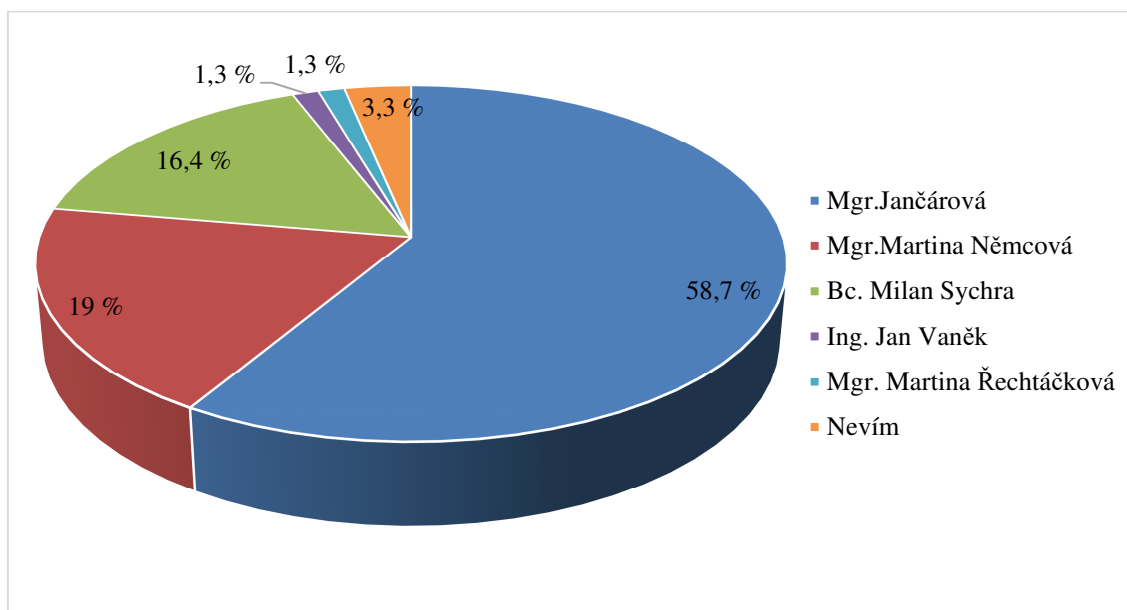
Graf č. 4 Místo, na kterém se lze s programem seznámit

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je jasně vidět, že na otázku č. 4 odpovídalo nejvíce žáků stejnou odpovědí, a to že se s ŠPP mohou seznámit na webových stránkách školy. Na tento dotaz odpovědělo shodně 63 žáků (61,8 %). Další častou odpovědí bylo seznámení se ve škole, což zaznamenalo 28 žáků (27,5 %). Čtyři žáci (3,9 %) uvedli, že nevědí, kde se s ŠPP mohou seznámit, čtyři žáci (3,8 %) napsali, že na přednáškách, a tři žáci (3 %) uvedli třídní hodiny.

Otázka č. 5

Jak se jmenuje školní metodik prevence (preventista), který působí na Vaší škole?

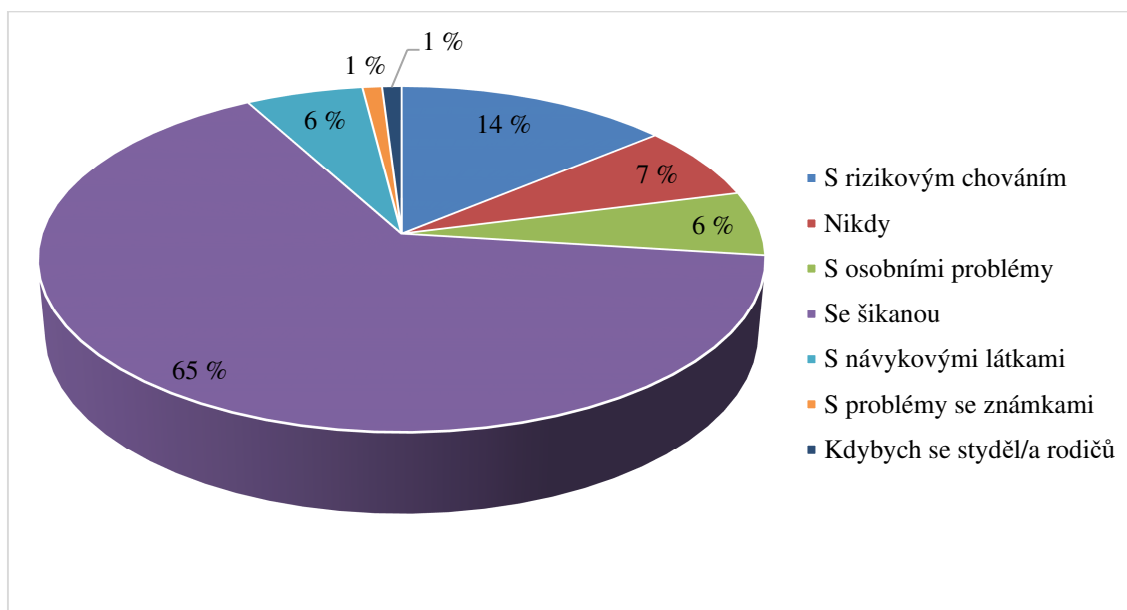
Graf č. 5 Metodik prevence (preventista)

Zdroj: vlastní výzkum

Z uvedeného grafu lze vyčíst, že 96,7 % žáků má povědomí o tom, kdo na jejich škole vykonává funkci školního metodika prevence.

Otázka č. 6

Pokus se napsat, za jakých okolností by ses na školního metodika prevence obrátil/a.

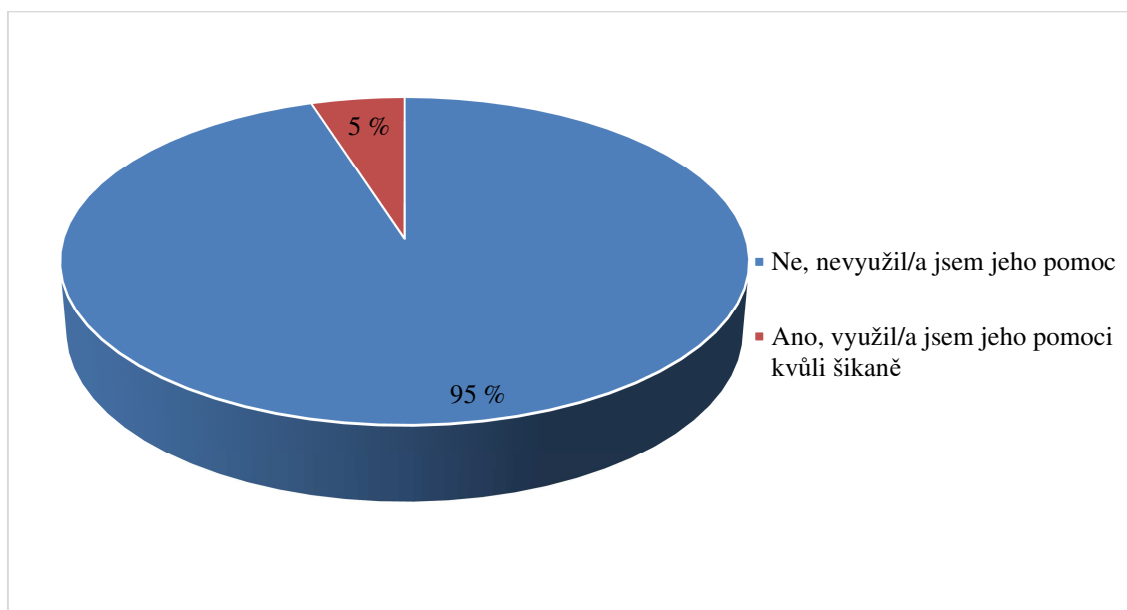
Graf č. 6 Okolnosti, za kterých by byl preventista kontaktován

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že na metodika prevence by se nejvíce žáků obrátilo v případě výskytu šikany. Tuto odpověď napsalo 65 žáků (65 %). Kvůli jakémukoliv rizikovému chování by se na preventistu obrátilo 14 žáků (14 %), „nikdy“ uvedlo sedm žáků (7 %), s osobními problémy by se přišlo poradit šest žáků (6 %) stejně jako při problému s návykovými látkami. S problémy se známkami by se přišel metodikovi svěřit jeden žák (1 %) a stejně tak jeden žák (1 %) by přišel s problémem, o němž by se styděl říci rodičům.

Otázka č. 7

Využil/a jsi někdy jeho pomoc? Pokud ano, napiš proč.

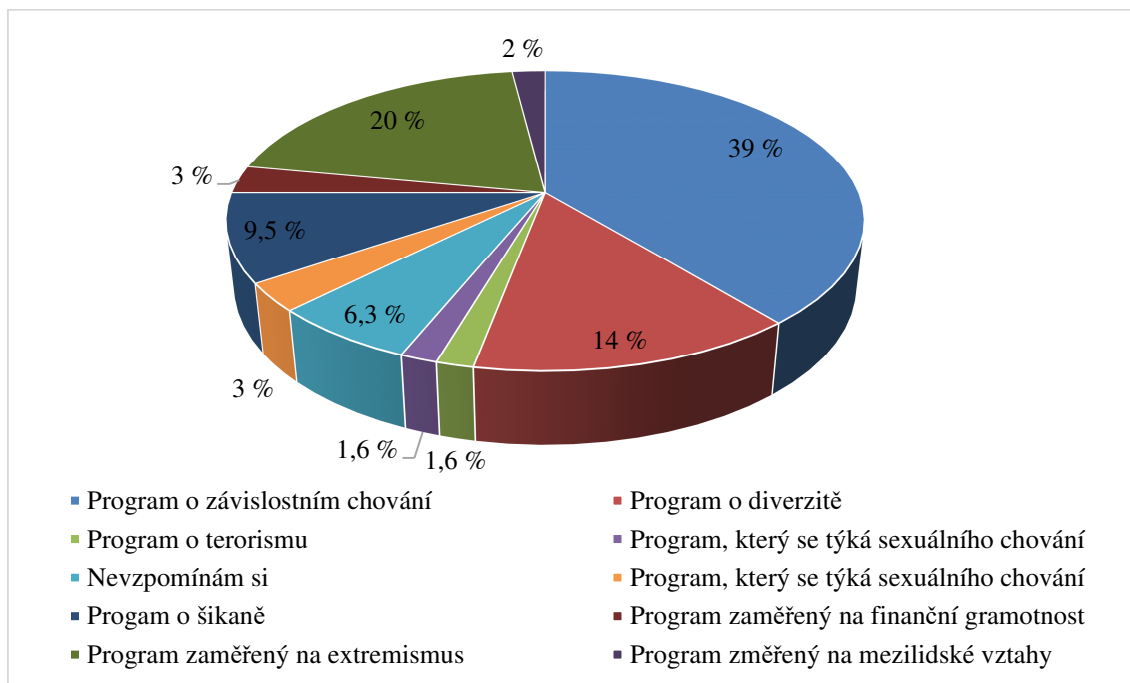
Graf č. 7 Pomoc preventisty

Zdroj: vlastní výzkum

Graf ukazuje, že 95 žáků (95 %) nevyužilo pomoc školního metodika prevence a pět žáků (5 %) uvedlo, že se na preventistu obrátilo kvůli šikaně.

Otázka č. 8

Zkus si vzpomenout na konkrétní preventivní program, který byl na Vaší škole uskutečněn a byl zaměřený na rizikové chování. O jaký program (aktivitu) šlo?

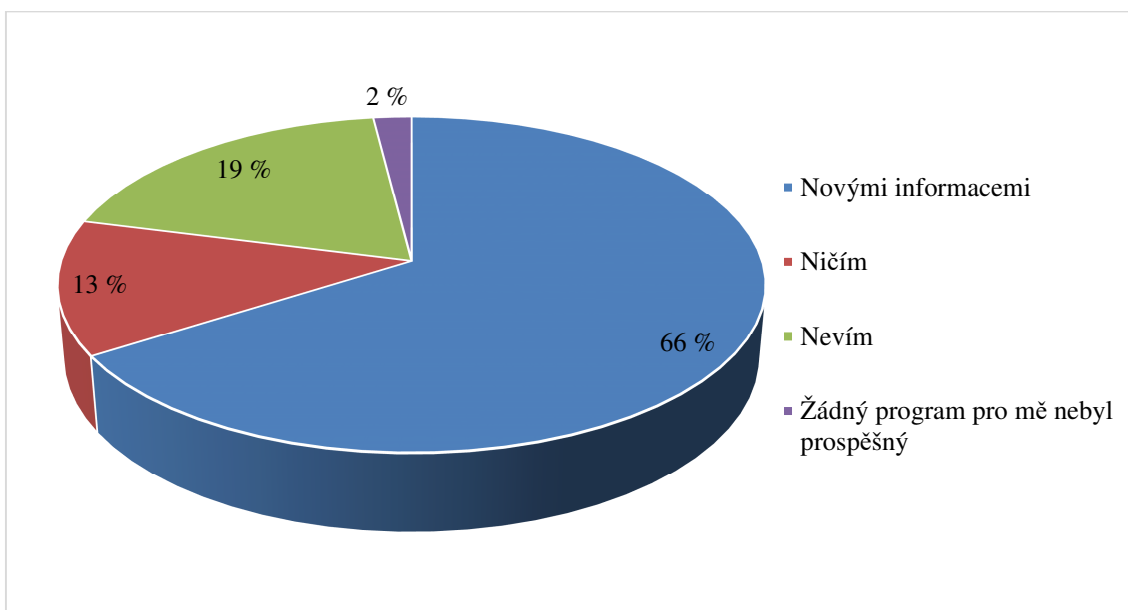
Graf č. 8 Realizovaný preventivní program

Zdroj: vlastní výzkum

Graf naznačuje, že největší počet žáků si vzpomněl na program o závislostním chování. Tuto odpověď napsalo 49 žáků (39 %). Program o extremismu uvedlo 25 žáků (20 %), téma, které se zabývalo diverzitou, 18 žáků (14 %), 12 žáků (9,5 %) se zmínilo o programu, který se zabýval šikanou. Osm žáků (6,3 %) si nevzpomnělo na žádný program. Program týkající se nezdravých sociálních návyků uvedli čtyři žáci (3 %), stejně tak jako program o finanční gramotnosti. Na program o terorismu si vzpomněli dva žáci (1,6 %) a stejný počet žáků napsalo i program, který se týkal rizikového sexuálního chování.

Otázka č. 9

Čím byl tento konkrétní preventivní program pro tebe prospěšný?

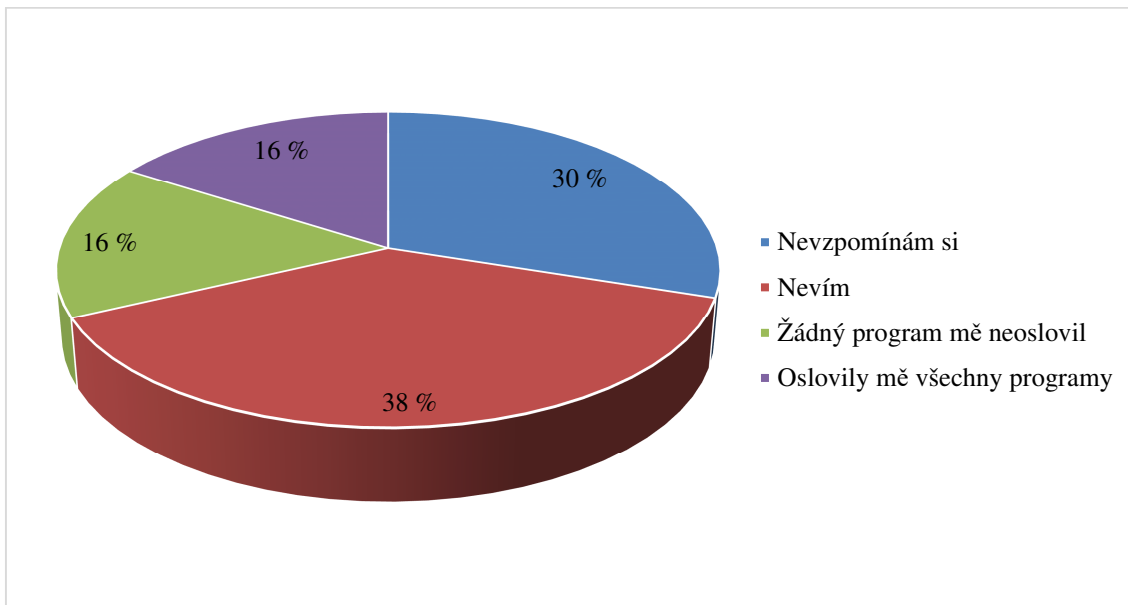
Graf č. 9 Prospěšnost realizovaného programu

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 9 nejvíce žáků odpovědělo, že pro ně byl program prospěšný díky získání nových informací. Tuto odpověď napsalo 66 žáků (66 %). 19 žáků (19 %) se přiznalo, že neví, čím by mohl být některý z programů prospěšný. 13 žáků (13 %) uvedlo, že programy ničím prospěšné nejsou a dva žáci (2 %) odpověděli, že žádný z programů je neoslovil.

Otázka č. 10

Pokus si vzpomenout na konkrétní preventivní program, zaměřený na projevy rizikového chování, který tě neoslovil a proč?

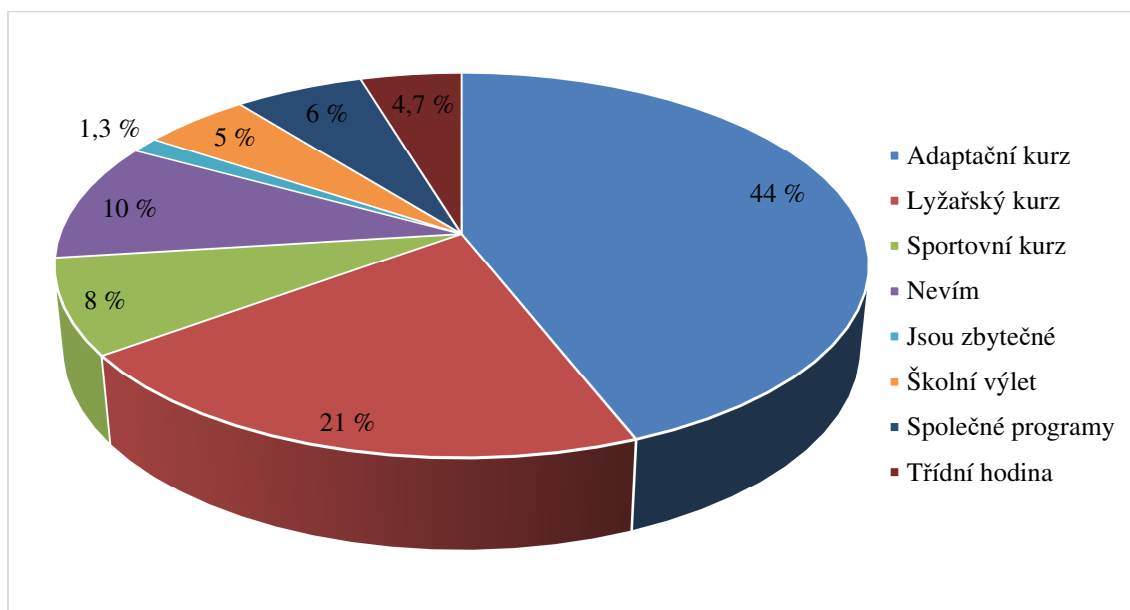
Graf č. 10 Realizovaný preventivní program, který nezaujal

Zdroj: vlastní výzkum

Data z uvedeného grafu informují, že největší počet žáků napsalo, že nevědí, jaký program je neoslovil a proč. Tato odpověď přišla od 38 žáků (38 %). Odpověď „nevzpomínám si“ zaznačilo 30 žáků (30 %). „Žádný mě neoslovil“ sdělilo 16 žáků (16 %) a stejný počet žáků napsalo, že je oslovily všechny programy. U žádné odpovědi však nebyl uveden důvod.

Otázka č. 11

Jaké preventivní aktivity (programy) Vaše škola uskutečňuje pro stmelení kolektivu?

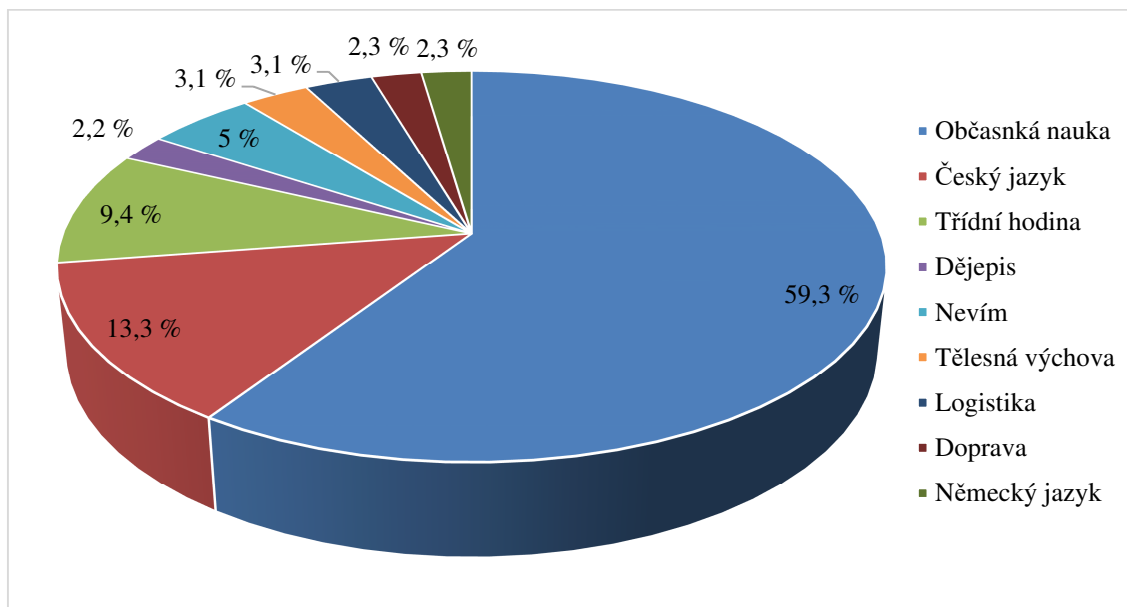
Graf č. 11 Preventivní aktivity pro stmelení kolektivu

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu odpovědí napsalo 66 žáků (44 %), že pro stmelení kolektivu jejich škola pořádá adaptační kurzy. Další nejčastější odpovědi byly lyžařské kurzy, o kterých se zmínilo 31 žáků (21 %). Třetí nejčastější odpověď byla „nevím“, tu zaznamenalo 15 žáků (10 %). Sportovní kurzy byly napsány 13 žáky (8 %), společné programy uvedlo devět žáků (6 %), o školních výletech se zmínilo sedm žáků (5 %), třídní hodiny sedm žáků (4,7 %) a že jsou zbytečné, si myslí dva žáci (1,3 %).

Otázka č. 12

Pokus se napsat, do jakých vyučovacích předmětů je podle tebe zařazována prevence rizikového chování.

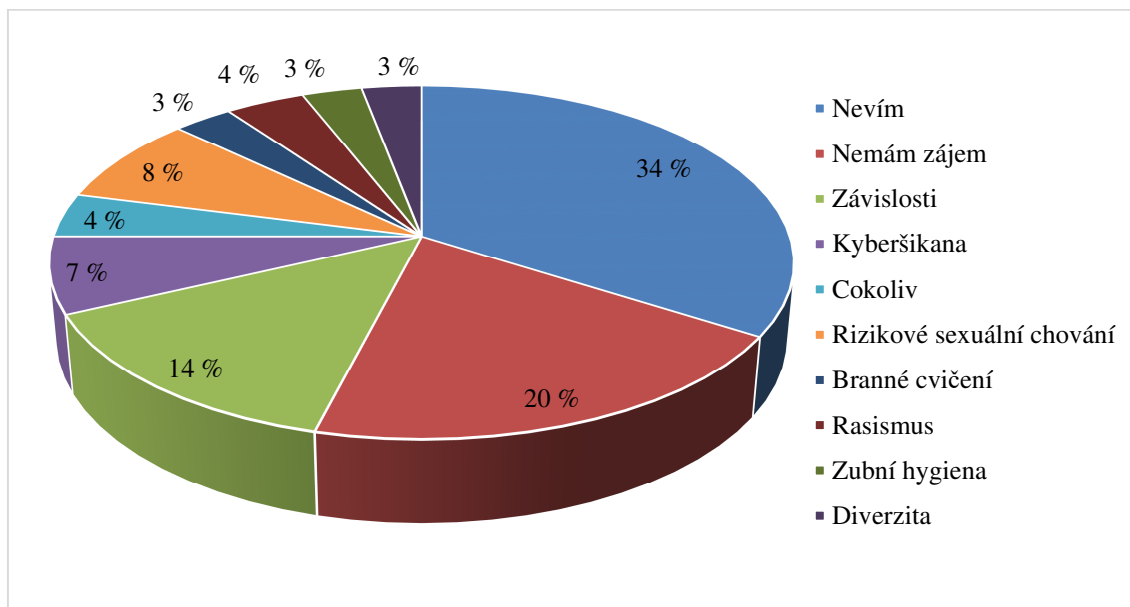
Graf č. 12 Předměty, do kterých je zařazena prevence rizikového chování

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu lze vyčíst, že se žáci shodují s ŠPP v předmětech OBN a ČJ. Jak je uvedeno v kapitole 9.3, ŠPP uvádí, že v rámci těchto předmětů je výchova a vzdělání směřována ke zdravému životnímu stylu, k etické, právní, ekologické, globální a multikulturní výchově.

Otázka č. 13

Jistě bys měl/a zájem o nějaký preventivní program (aktivitu), který by mohl být na Vaší škole uskutečněn. Na jaké téma by měl být zaměřen?

Graf č. 13 Zájem o určitý preventivní program

Zdroj: vlastní výzkum

Poslední graf znázorňuje odpovědi na otázku č. 13. Z grafu je patrné, že 34 žáků (34 %) neví, o jaký preventivní program by měli zájem. Hned druhým nejčastěji uvedeným údajem bylo, že žáci nemají zájem o žádný preventivní program. Tuto odpověď napsalo 20 žáků (20 %). 14 žáků (14 %) by mělo zájem o program, který by se týkal závislostního chování. Osm žáků zmínilo, že by měli zájem o program, který by byl zaměřený na prevenci rizikového sexuálního chování. Sedm žáků (7 %) by bylo nakloněno programu o kyberšikaně. Čtyři žáci (4 %) by chtěli jakýkoliv program. Dále čtyři žáci (4 %) uvedli rasismus. Program o diverzitě uvedli tři žáci (3 %), stejně tak i branné cvičení a zubní hygiena.

Analýza dotazníkového šetření

Otázky, které vedou k cíli výzkumného šetření, byly směřovány na Školní preventivní program, školního metodika prevence a preventivní aktivity.

Z otázek položených v dotazníku bylo zjištěno, že žáci dané školy mají povědomí o tom, čím se zabývá ŠPP. Dokonce většina z nich napsala i konkrétní druhy rizikového chování, které ŠPP zmiňuje. Pokud by se s tímto dokumentem chtěli blíže seznámit, vědí, že ho naleznou

na webových stránkách školy, v samotné škole nebo si o něj mohou zažádat v třídních hodinách u svého učitele. Škola pro své preventivní programy či akce využívá nejvíce besedy. V loňském roce to byly ovšem webináře, to však kvůli epidemiologické situaci. Každý dotazovaný se alespoň jednou nějakého preventivního programu zúčastnil.

Každý žák zná jméno školního metodika prevence, který na jejich škole působí. Tato jména se také objevovala v odpovědích. Je tedy velice pozitivní zprávou, že žáci vědí, na koho se obrátit v případě výskytu nežádoucího chování. Mezi dotazovanými žáky byli i takoví, kteří se již na metodika prevence obrátili, a to kvůli šikaně. Ovšem převážná část žáků jeho služeb doposud nevyužila.

Ohledně preventivních aktivit či akcí si žáci nejvíce pamatují programy, které se týkají závislostního chování, extremismu či diverzity. Zajisté jmenovali i jiné programy, které jejich škola realizuje. Mnoho studentů si uvědomuje, že těmito preventivními programy získávají nové informace a určité návody, jak se rizikovému chování ubránit. Bohužel jsou mezi nimi také jedinci, které programy či aktivity zaměřené na prevenci nezajímají. Škola pravidelně pořádá adaptační kurzy, lyžařské výcviky, sportovní kurzy a mnoho dalších aktivit, které sdružují kolektiv žáků.

Toho, že se prevence rizikového chování objevuje i ve školních předmětech, si jsou žáci vědomi. Mnozí napsali, že Občanská nauka je předmět, kde se prevence prezentuje nejvíce. Jako další, často udávaný předmět, byl Český jazyk a Tělesná výchova. Pokud by si žáci sami mohli zvolit nějaký program či aktivitu týkající se prevence, náplní by bylo závislostní chování, rizikové sexuální chování nebo kyberšikana. Mnozí sice uvedli, že neví, jaký program by si vybrali, to však nutně neznamená, že nemají o nic zájem.

7.5 Rozhovor s metodikem prevence a jeho analýza

Celý rozhovor se školním metodikem prevence dané školy je součástí přílohy této bakalářské práce.

Základní otázky se týkaly role školního metodika prevence, jeho podpory ze strany školy, preventivního programu a spolupráce se žáky.

Z otázek č. 1, 2, 3 a 11 plyne, že metodik prevence svou roli vykonává na popud paní ředitelky. V této roli jej škola využívá již devět let. Kromě svých pedagogických povinností musí jako preventista shánět a organizovat přednášky. Některé preventivní programy

prezentuje i on sám. Žáci se na něj neobrací pouze při výskytu rizikového chování, ale i v případě, že mají potřebu se někomu svěřit.

Svou podporu preventista vnímá hlavně ze strany zástupkyně ředitele, která má na starost celé poradenské pracoviště. V případě kolegů to bohužel nejsou všichni, kteří by mu byli posilou při řešení konfliktních situací. Tato odpověď byla získána položením otázky č. 4.

Z otázek č. 5, 6 a 7 vyplývá, že daná škola podporuje školní metodiky prevence při vzdělávání se v dané problematice. Jako preventisté mají také možnost setkání s jinými školními metodiky prevence. Díky tomu se seznamují s možnými problémy, které žáci vytvořit či potřebují řešit. Tímto vzájemným sdílením zkušeností a poznatků jsou ostatní školy připravené na případné potíže a jejich řešení.

Odpovědi na otázky č. 8 a 9 poskytly informace, že ŠPP vytvářel metodik prevence sám. Pokud dochází k jeho aktualizaci, zahrnují se do něj pouze nové údaje, jeho základ zůstává stejný. S tímto dokumentem bývají ostatní pedagogové seznámeni v přípravném týdnu.

Během školního roku občas preventistu požádá o pomoc také někdo z kolegů. Bývá to v případech, když si nevědí rady nebo se neodvážejí některý z problémů řešit sami. Tato skutečnost vyplývá z odpovědi na otázku č. 10.

Otázka č. 12 se týkala šikany. Jestliže se ve škole objeví takové rizikové chování, školní metodik prevence okamžitě zahájí řešení tohoto problému. Nejprve vytvoří anonymní dotazník, díky němuž zjišťuje klima třídy. Poté klade otázky jednotlivým žákům a zjišťuje informace. O důležitá sdělení pak žádá i své kolegy.

Preventivní aktivity většina žáků hodnotí kladně, ale jsou i tací, kteří nejsou preventivními akcemi osloveni. Na tuto otázku č. 13 byla získána odpověď, že tyto žáky je zbytečné přesvědčovat, že jsou to právě ti, kteří si myslí, že už všechno znají a vědí.

Zpětnou vazbu od žáků, která se týká preventivního programu, škola dostává hned po jeho realizaci formou diskuze. Tato odpověď vyplývá z otázky č. 14.

Analýza rozhovoru

Otázky v rozhovoru byly formulovány se snahou vycházet ze čtyř stanovených okruhů.

První oblast otázek tak byla směřována přímo na metodika prevence a byla nazvána Úvodní otázky. Ze získaných informací vyplývá, že školní metodik prevence není žádným nováčkem na dané pozici a že tato role obnáší mnoho úkolů a činností, které musí zvládnout. Jak sám uvedl: „*Jako metodici prevence sháníme různé přednášky, organizujeme, některé přednášky*

děláme i my metodici.“ Je velice příjemné, když ví, že právě on může být vrbou, k níž se děti chodí vypovídat v případě, jestliže je něco trápí. Z rozhovoru je patrné, že má u dětí velkou podporu a že mu důvěřují.

Druhý balíček otázek se vztahoval k podpoře ze strany školy. Byly získány odpovědi, ze kterých je znát rozdílnost každého, i mladého jedince. Velice důležité je, že školní metodik prevence vnímá podporu vedení školy a alespoň části pedagogů. Odpověď na možnost dalšího vzdělávání v oblasti prevence byla pozitivní, což znamená, že tuto možnou realizaci jim škola neodpírá. Na položenou otázku, zdali má možnost v oblasti prevence se dále vzdělávat, odpověděl: *„Do teď určitě, když byly nějaké vhodné přednášky, semináře.“* Setkávání metodiků prevence je jistě velkým přínosem, a to jak pro preventisty, tak i pro samotnou školu. Jak je z přepisu rozhovoru možné zjistit, pedagogové se dozví nejen spoustu nových informací, ale i nástrah a možností, s čím vším ještě žáci mohou překvapit. Tím lépe může být škola připravená na něco, s čím se doposud v oblasti prevence ještě nesetkala.

Další okruh otázek se týkal Školního preventivního programu. Metodik prevence při rozhovoru uvedl, že často spolupracuje s kolegy, kteří vykonávají stejnou funkci. Společně aktualizují preventivní program, rozhodují o preventivních aktivitách, ovšem na tvorbě ŠPP pracoval sám. Pedagogové bývají se samotným programem seznámeni v přípravném týdnu, což je v jistém směru taková první možnost, při které se setkávají všichni učitelé těsně před nástupem žáků v měsíci září. Tím dostávají podnět, kterého využívají a na školního metodika prevence se s rizikovým chováním žáků obracují, což i sám preventista v rozhovoru potvrdil, a to konkrétně takto: *„Někteří kolegové přijdou, pokud je opravdu nějaký vážný problém a netroufnou si ho řešit sami a jsou kolegové, kteří za námi přijdou s každou maličkostí, protože se jim s těmi dětmi nechce pracovat.“*

Poslední soubor otázek byl zaměřen na spolupráci se žáky. Ohledně rizikového chování, konkrétně šikany, preventista popsal, jak postupuje v případě jejího výskytu. Tím byla také získána odpověď, která se vztahuje k teoretické části, konkrétně ke kapitole s názvem Pojetí individuálního preventivního programu. Podle takového rozvrhu škola nepostupuje a při zjištění rizikového chování, v tomto případě zlomyslného ubližování, jedná dle kroků popsaných v rozhovoru. Žáci, kteří nemají zájem o preventivní programy či akce, nejsou nijak zvlášť motivováni. Zpětnou vazbu od žáků, která se týká preventivních programů či akcí, škola dostává formou dotazování zúčastněných žáků po konkrétním uskutečněném preventivním plánu. Přesně takto to uvedl školní metodik prevence: *„Máme zásady, že když je nějaký dobrý program, tak je to pro všechny první ročníky a když je těch tříd dvanáct, třináct, tak nemohu*

mít nějaké papírové dotazníky. V jednotlivých třídách se potom ptáme, jak se jim preventivní program či aktivita líbila, takže tím vlastně zjistíme tu zpětnou vazbu.“

7.6 Odpovědi na výzkumné otázky

1. Jsou dostatečně zpracovány školní dokumenty spojené se školním preventivním programem?

Mezi analyzované školní dokumenty patřily: Školní preventivní program rizikového chování, Plán preventivních akcí, Evaluace ŠPP a Krizový plán školy.

Tyto dokumenty jsou pro školy velice důležitým informačním zdrojem. Z vytvořených analýz se lze domnívat, že všechny analyzované dokumenty plní řádně svou funkci. Možná po formálních stránkách nesplňují vše, co by měly, ale zdá se, že jsou přesto účinné. Daná škola nabízí opravdu velkou řadu aktivit, které by měly zabránit nebo alespoň minimalizovat výskyt rizikového chování. Se ŠPP a Krizovým plánem školy se žáci, jejich rodiče či uchazeči mohou seznámit na webových stránkách školy.

2. Jakou povědomost mají žáci o Školním preventivním programu?

Ze získaných dat je patrné, že žáci mají povědomí o Školním preventivním programu rizikového chování. Znají možnosti, kde se s ním seznámit, a k jakým oblastem rizikového chování je vytvořen. Z analýzy lze také vyvodit povědomí žáků o jasném cíli ŠPP a také o školním metodikovi prevence, který umí nejen podpořit, ale také pomoci při výskytu nežádoucího chování.

3. Jak školní metodik prevence vnímá svou roli a povinnosti v oblasti prevence?

Školní metodik prevence vnímá svou roli jako poselství, které mu bylo přiděleno díky jeho citlivé povaze a schopnosti empatie. Své povinnosti bere jako součást dané profese a nijak mu nevádí, naopak je rád, když může žákům a kolegům pomoci nebo prezentovat programy podporující dobré klima třídy a školy.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jak jsou vypracované dokumenty školy, které se týkají Školního preventivního programu, jakou povědomost mají žáci o dané písemnosti na své škole a jak školní metodik prevence vnímá a vykonává svou funkci.

Podklady pro teoretickou část byly čerpány z odborných literatur. Tato část práce popisuje současnou terminologii z oblasti prevence rizikového chování.

V praktické části byly zodpovězeny výzkumné otázky, tedy cíle této práce byly naplněny. Odpovědi byly získány díky hloubkové analýze dokumentů týkajících se dané problematiky, dotazníkovému šetření a rozhovoru se školním metodikem prevence. Vzhledem k množství získaných informací a k výsledkům výzkumu hodnotím splnění cílů kladně.

Domnívám se, že rizikové chování je skutečným problémem, který může narůstat do ohromných výšin, a to jak na půdě školy, tak i mimo ni. Škola je institucí, ve které žáci tráví většinu svého času. Je to místo, kde se nejen vzdělávají, ale i zdokonalují a poznávají. Je proto důležité, aby pro žáky škola byla příjemným prostředím, v němž vnímají pocit bezpečí.

Z mého pohledu má daná škola velice dobře propracovanou prevenci rizikového chování. Žáci jsou, díky preventivním aktivitám a programům, vedeni k plnohodnotnému zdravému životu. Vědí, že v případě jakéhokoliv problému mají oporu v osobě preventisty, který svou funkci vykonává odborně, a žáci k němu mají důvěru.

Seznam použitých informačních zdrojů

BÁRTÍK, Pavel a Michal MIOVSKÝ, ed., 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN. ISBN 978-80-87258-47-7.

CIKLOVÁ, Kateřina, 2016. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. 2. vyd. [Ostrava]: EconomPress. ISBN 978-80-905065-9-6.

JANČÁROVÁ, Vladislava. *Evaluace školního preventivního programu: Střední odborné učiliště strojírenské*. Mladá Boleslav, 2021.

JANČÁROVÁ, Vladislava, Martina NĚMCOVÁ a Milan SYCHRA. *Krizový plán školy: Střední odborné učiliště strojírenské*. Mladá Boleslav, 2021.

MIOVSKÝ, Michal, 2012. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87258-74-3.

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ a kol., 2015a. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN sbn978-80-7422-392-1.

MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK a kol., 2015b. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-393-8.

NOLEN-HOEKSEMA, Susan, 2012. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. 3., přeprac. vyd. Přeložila Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0083-3.

PROCHÁZKA, Miroslav, 2019. *Metodik prevence a jeho role na základní škole*. 1. vyd. Praha: Pasparta. ISBN 978-80-88290-28-5.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

PTÁČEK, Radek a Hana KUŽELOVÁ, 2013. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7421-060-0.

SOBOTKOVÁ, Veronika, 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

JANČÁROVÁ, Vladislava, Martina NĚMCOVÁ a Milan SYCHRA. *Školní preventivní program: Střední odborné učiliště strojírenské*. Mladá Boleslav, 2021.

Internetové zdroje

MŠMT, 2013. *Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/32879/>

MŠMT, 2017. *Metodické dokumenty: Doporučení a pokyny* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Seznam použitých zkratek

Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
CJL	Český jazyk a literatura
IVP	Individuální výchovný program
Mgr.	Magistr/a
MPP	Minimální preventivní program
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OBN	Občanská nauka
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
RVP	Rámcově vzdělávací program
Sb.	Sbírky
Syndrom CAN	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
ŠPP	Školní preventivní program
ZEC	Základy ekologie a chemie

Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázka z dotazníku	I
Příloha 2 – Strukturovaný rozhovor	II

Přílohy

Příloha 1 – Ukázka z dotazníku

Prevence rizikového chování

Vážení žáci,

velice Vás prosím o vyplnění dotazníku, který se týká Školního preventivního programu rizikového chování. Odpovědi budou využity pro účely zpracování mé Bakalářské práce. Dotazník je anonymní a jeho vyplnění Vám zabere cca 10min.

Předem děkuji!

Ludmila Čečelská

1 Pokus se napsat, čím se zabývá Školní preventivní program rizikového chování a zkus uvést jeho význam.

2 Jaké metody, Vaše škola, využívá k realizaci Školního preventivního programu rizikového chování?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

☐ Beseda (diskuze s odborníkem)	☐ Webinář (online komunikace)	☐ Výklad (popisování, vysvětlování)	☐ Náslechy a prezentace	☐ Exkurze
☐ Sociální hry	☐ Seminář (školení)	☐ Jiné (napíšte jaké)		

3 Kolikrát za rok jsi se na Vaší škole setkal/a s preventivním programem proti projevům rizikového chování?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

☐ 1x	☐ 2x	☐ 3x	☐ 4x	☐ více než 5x
☐ 5x	____			

Příloha 2 – Strukturovaný rozhovor

1. Otázka: „Jakou roli a jaké činnosti vykonáváte v pozici školního metodika prevence?“

Odpověď: *„Jako metodici prevence sháníme různé přednášky, organizujeme je, některé přednášky děláme přímo i my metodici. Pokud jde o nějaký problém ve třídě, tak ho řešíme a občas děláme i takovou zpovědní vrbu, když se děti potřebují někomu svěřit, poradit a není to něco, co by se mělo řešit.“*

2. Otázka: „Jak jste se stala školním metodikem prevence?“

Odpověď: *„Původní metodik prevence odcházel do důchodu, takže se hledal někdo za něj a vlastně jsem k tomu přišla jako slepý k houslím, protože paní ředitelka rozhodla, že jsem empatická a že bych se na to mohla hodit.“*

3. Otázka: „Jak dlouho tuto roli vykonáváte?“

Odpověď: *„Vlastně už nějakých 9 let.“*

4. Otázka: „Jakou máte podporu od vedení školy a ostatních učitelů?“

Odpověď: *„Podporu od vedení – máme zástupkyni ředitele, která zajišťuje celé poradenské pracoviště, kam patří i jiní kolegové. Z této strany podporu určitě máme, to si stěžovat nemůžu. Ze strany kolegů, jak kdo. Je nás tam sto, jak učitelů, tak mistrů, takže někdo sebemenší problém ve třídě hází na nás, nechce se mu s dětmi pracovat. Někdo zase naopak se třídou pracuje, tak s ostatními kolegy máme minimum práce. Ty velké problémy samozřejmě musíme řešit my, od toho tam jsme.“*

5. Otázka: „Máte možnost se v oblasti prevence dále vzdělávat?“

Odpověď: *„Do teď určitě, když byly nějaké vhodné přednášky, semináře a teď už spíš posílají ty mladší. Chápu to, proč posílat mě, když bych do tří let měla nastoupit do důchodu. Takže škola bude potřebovat nějaké ty novinky, co se v této oblasti dějí.“*

6. Otázka: „Jezdíte na nějaká setkání metodiků prevence?“

Odpověď: *„Pokud byly, tak jsme jezdili.“*

7. Otázka: „Co se na takových setkáních řešilo, o čem byla“?

Odpověď: *„Za prvé je tady okresní metodik prevence, který nám vždy říká, co se v konkrétní oblasti děje, jaká školení se pořádají, že nabízí pomoc, kdybychom potřebovali apod. A pak*

nás seznamují s problémy, jaké se vyskytly, co se řešilo, protože je fajn vědět, co děti dokáží vymyslet, aby na to člověk i byl připravený.“

8. Otázka: „Kdo se podílí na tvorbě a realizaci Školního preventivního programu?“

Odpověď: „Školní preventivní program, který jsem Vám dávala vytisknutý, jsem téměř celý vytvářela já. Kolega přede mnou Školní preventivní program moc neobnovoval, nedával tam novější věci a v podstatě tak trochu odešel ve zlém a skoro veškeré dokumenty vzal s sebou. Pokud dochází k obnově ŠPP, tak se s kolegy preventisty radíme, ale v podstatě do něj zahrnujeme pouze nové věci, které jsou potřeba, ale stále vycházíme ze základu.“

9. Otázka: „Jakým způsobem seznamujete kolegy se Školním preventivním programem?“

Odpověď: „V přípravném týdnu máme vždycky jeden den věnovaný věcem, který se týká školy. Jsou to například organizační záležitosti a podobně, takže při této příležitosti seznamujeme kolegy právě se Školním preventivním programem.“

10. Otázka: „Přicházejí za Vámi kolegové během školního roku, že potřebují Vaši pomoc kvůli výskytu rizikového chování ve škole či třídě?“

Odpověď: „Někteří kolegové přijdou, pokud je opravdu nějaký vážný problém a netroufnou si ho řešit sami. A jsou kolegové, kteří za námi přijdou s každou maličkostí, protože se jim s těmi dětmi nechce pracovat, takže ano, chodí.“

11. Otázka: „Kdo rozhoduje o preventivních aktivitách na Vaší škole?“

Odpověď: „My, preventisté. Na začátku školního roku vždy předkládáme preventivní program vedení, aby ho schválilo. Máme tam doložku pro případ, že když se naskytne nějaká akce, o které jsme třeba nevěděli, a není v preventivním programu uvedena a bude vhodná pro naši školu, že se můžeme po vzájemné dohodě domluvit a doplnit ji.“

12. Otázka: „Pět žáků se v dotazníku vyjádřilo, že se na školního metodika prevence obrátilo kvůli šikaně. Jak v tomto případě s postiženým žákem postupujete?“

Odpověď: „Okamžitě to musíme řešit. Mám zkušenosti, že někdy nejde ani o šikanu, ale jenom o takové škádlení. Někdy zase naopak mám zkušenosti, že opravdu o šikanu jde, a to dítě kolikrát přijde, když už je to hodně rozjetý. Tam záleží strašně moc na tom, jak je dítě citlivé. Většinou postupujeme tak, že děláme anonymní šetření s celou třídou, zveme si jednotlivé žáky a zjišťujeme, co a jak. Také se ptám kolegů, kteří v té třídě učí, kdo je

ze třídy takový ten spolehlivý, zodpovědný, kdo by mohl k problému něco říci, a pak zjišťujeme takové ty výtržníky. Pozveme si je, vyptáváme se jich a z odpovědí pak vycházíme“.

13. Otázka: „16 % žáků v dotazníku napsalo, že je žádné preventivní programy, které se uskutečňují na Vaší škole, neoslovily. Co uděláte proto, aby i tito žáci byli preventivními programy osloveni?“

Odpověď: „Myslím, že u těchto žáků už není možné něco dělat, nějak je přesvědčovat. Spoustu z nich si myslí, že už všechno vědí a všechno znají a bohužel o nic nemají zájem. Ovšem, že se žáky vždy snažíme motivovat, ale u některých je to opravdu zbytečné. Programy si odsedí, vyslechnou a jsou rádi, že se nemusí učit.“

14. Otázka: „Dostáváte od žáků nějakou zpětnou vazbu po skončení preventivního programu?“

Odpověď: „Máme zásadu, že když je nějaký dobrý program, tak je to pro všechny první ročníky, a když je těch tříd dvanáct, třináct, tak nemohu mít nějaké papírové dotazníky. V jednotlivých třídách se potom ptáme, jak se jim preventivní program či aktivita líbila, takže tím vlastně zjistíme tu zpětnou vazbu.“